

Дмитро Донцов

Кардинал Мерсіє - слуга Бога і нації

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА ДО 2-ГО ВИДАННЯ	2
ВСТУП	2
СВЯЩЕНИК – СЛУГА І ПРОВІДНИК НАРОДУ	4
"ДО ТЕБЕ, ГОСПОДИ, ПІДНОШУ ДУШУ МОЮ	5
ЦЕРКВА І ПАТРІОТИЗМ	7
ВИТРИВАЛІСТЬ	13
ХРИСТОС — МЕСНИК ЗА ПРАВДУ	15
СИЛА НАРОДУ – В ЙОГО МОРАЛЬНІЙ СИЛІ	16
ЛЮБОВ І НЕНАВИСТЬ; ВСЕСВІТНЄ БРАТЕРСТВО І ПРАВО НАЦІЇ	19
СЛОВО ДО ВОЇНІВ, НАПИСАНЕ В НАЦІОНАЛЬНЕ СВЯТО 1916	19
ЧЕРЕЗ МУКИ ДО ВОСКРЕСІННЯ	22
НІ ЛАДУ, НІ МИРУ – БЕЗ СПРАВЕДЛИВОСТІ.....	24
СНАГА ДУШІ.....	25
МИЛОСЕРДЯ ДО ПРОТИВНИКА	26
ПРО МОРАЛЬНУ ВЕЛИЧ НАЦІЇ.....	30

ПЕРЕДМОВА ДО 2-ГО ВИДАННЯ

Давно вже не стояла Церква християнська перед таким страшним іспитом, як в наші дні. В наші дні, коли наразилась вона – православна в Україні від 1917, греко-католицька від 1939, – не тільки на удари явного ворога, воюючого комунізму, але й ворога укритого. Цей з'являється то під маскою фальшивого гуманізму, якогось толстовського або гандівського "непротивленства злу"; то в формі "любові до ближнього", коли тілесне благо креатури ставиться понад любов до Творця і до його законів; коли на всі способи відмінюється слово "лагідний", "лагідність", забуваючи, що коли Бог є любов, то любов не є Бог; що Бог не лише любов, але й Істина і Справедливість, і меч караючий і месник, який вимагає від нас не лише коритися йому, але й протиставитися дияволу. Цю призабуту правду мужньо пригадав своїй нації і світові, в годину тяжкої кари Божої, що впала на його країну, кардинал Мерсіє. Ось чому я видав цю книжку в "Книгозбірні Вісника" в 1935 р. у Львові. Ось чому я згодився на її друге видання тепер, коли Україна й Європа вся переходить ще страшніший іспит, ніж за 1-ої війни.

І греко-православна, і греко-католицька Церква в Україні висунули з своїх рядів незабутні постаті такі, як Митрополит Липківський, як киянин Жураківський (на жаль у відірваних зшитках залишилися лише його проповіді), як Митрополит Андрей граф Шептицький, що не завагалися піднести мужній голос протесту – і проти московського шаманства, і проти польського насильства над греко-католицизмом і над православ'ям...

Та все ж науки кардинала Мерсіє і досі не втратили своєї актуальності для нас. Більше того! Хоч як то звучить парадоксально, вони ще актуальніші в 1956 р., ніж були сорок років тому.

Не є ця мала книжка філософським трактатом. Це – систематизований, укладений за певними темами, виклад, чи навіть переказ блискучої науки покійного Кардинала. Гаряче напоумлення – не потурати пасивно злу й насильству, не запобігати ласки насильника, не виправдувати гнобителя, не зі спокоєм і замкнутими устами – мовчки приглядатися до мук свого народу, не "за хрести ховатися від сатани". Напоумлення, що є законний гнів і справедлива кара для злочинця; що не треба плутати ненависть-злочин з бажанням справедливої відплати, що є чеснотою; що немає миру ні милосердя без справедливості; що обов'язок Церкви ставати в обороні покривдженої нації...

Такий був зміст проповідей Кардинала Мерсіє, зреферованих в цій книжечці. Хай стануть вони в наші грізні часи предметом уважних студій читачів, – ідейним дороговказом молодому поколінню.

Д. Донцов

15. VIII. 1955 р. На вигнанні.

ВСТУП

Велика війна випровадила на поверхню не одного героя і не одну велику людину, якої ім'я довго горітиме в історії людства.

Одним з тих великих людей, на якого з подивом і пошаною дивилися і прихильники, і вороги, і свої і чужі – був бельгійський кардинал Мерсіє.

Доля призначила йому сповнити твердий і тяжкий обов'язок – стати заступником і оборонцем свого народу під час німецької навали, оборонцем своєї, зачепленої воєнною завірюхою, пастви і потоптаної в своїх правах – нації.

Відважно виконав він цей обов'язок. Ніколи не благав ні милосердя, ні ласки у переможця, звертався лише до моральної сили вірних, до їх почуття справедливості, до їх гарту перетерпіти великий історичний іспит, немов кару Божу, яку треба мужньо перенести. Закликав до віри в Провидіння, яке – своєю караючою десницею – скоріше чи пізніше – але завжди покарає тих, що порушили чиєсь право.

В своїх проповідях велів молитися за найвищі інтереси своєї країни, кріпив почуття ображеної справедливості в душах вірних, сповняючи свою "божественну місію – скріплювати відвагу свого народу". Не пробував зійти на низ, "на ринок" з ієрархічного Синаю, а коли німецький генерал-губернатор фон Бісінг захищався тим, що від воєнних переслідувань терплять переважно селяни і робітники, не так інтелігенція і священство, кардинал подякував за ласку, заявивши, що священство не прагне бути винятком у нещасті, яке звалилося на всю Бельгію.

З його проповідей, які тут, у витягах, подаємо, визирає не тільки високошляхетна й мужня душа оборонця й заступника нації, але й глибокого мислителя, який одушевлений любов'ю до своєї релігії й свого народу, висвітлює великий ряд дражливих сучасних проблем: війни і миру, одиниці і долі, патріотизму і релігії, Церкви і рідного краю, розв'язуючи їх яскравим, відважним і щирим розвитком своєї блискучої думки.

Кількадесят літ тому, коли всією своєю силою звалився на Україну антирелігійний і антиукраїнський більшовизм, київський архієпископ Константин звертався в проповіді до вірних: "Найбільше буду учити вас віри в Господа нашого Ісуса Христа, буду проповідувати любов до обездолених усього світу, а найперше до народу України, до його тяжкого минулого і славного майбутнього, буду закликати вас відкинути ганебну байдужність до своєї рідної Матері і любов'ю своєю залікувати її рани, обтерти її сльози. А коли поле ваше бур'яном заросло, коли ворог толочить і нищить вашу ниву, коли потрібна вам буде допомога братерська, йдіть за нею до мене" ("Церква і Життя", орган Української Автокефальної Православної Церкви, ч. 1 (6), 1928, Харків).

В такі моменти, всім, хто не зневірився у посланництві християнської релігії, втіхою можуть служити і проповіді кардинала Мерсіє. Вони показують правдивий дух воюючої Церкви, яка вміє єднати в душах своїх вождів – велику релігійну ревність з такою ж ревністю в службі для свого рідного краю.

Дезіре-Жозеф Мерсіє родився 21 листопада 1851р. в родині, що 300 років мешкувала в Бельгії. Призначений для священства, він закінчив університет в Лювені як бакалавр і ліценціат теології. В 1877р. – стає професором філософії в Малому Семінарі в Маліні, де має загальний догляд над духовим розвитком учнів. Розірвавши з еклектичним спиритуалізмом, Мерсіє започаткував на своєму курсі студіювання схоластичної філософії. Його блискучі здібності лектора хутко вирвали його з Маліна. В енцикліці Aeterni Patris папа Лев XIII (1879) постановив здвигнути з руїн томістичну філософію (філософію Томи Аквінського (1225-1274), який пристосував науку Аристотеля до церковної ортодоксії). Професором тої дисципліни при Лювенському

університеті з 1882р. стає Мерсіє. Він, очима сучасної людини, заглиблюється на ново в "Сумму" Томи, укладає її в формули, пристосовані до думки сучасників; створює неосхоластику, не анахронічну, лише повну життя й актуальності, союз філософії й теології, синтез метафізики й досвіду. На його лекції злітаються студенти всіх відділів. Рівночасно видає Мерсіє ряд наукових творів, що перекладаються майже на всі європейські мови.

В 1906 Мерсіє – єпископ Малійський, в 1907 – кардинал. Займаючись адміністрацією дієцезії, він весь час присвячує і улюбленій справі – підготовці своїх учнів. Його амбіція – надихнути своєю душею всіх, хто наближався до нього. Його амбіція – не лише формувати думку своєї пастви і учнів, але й душу. Цієї правдиво апостольської місії не занедбав Мерсіє ні під час окупації німецькою армією Бельгії, коли закликав вірних до спокою, та рівночасно протестуючи проти вчинків Німеччини, ні потім, коли в 1922 році звертається до цивілізованого світу прийти на допомогу жертвам більшовицької політики терору й голоду в Україні. Своєю постановою під час 15-місячної німецької окупації Бельгії – коли ім'я кардинала стало прапором Бельгії, символом її моральної сили й опору, – Мерсіє з'єднав у собі подив і пошану всього світу. День його смерті, 23 січня 1926р. став днем національної жалоби його нації, якій він віддав – в буквальному значенні слова – всю свою шляхетну і велику душу...

СВЯЩЕНИК – СЛУГА І ПРОВІДНИК НАРОДУ

Вже чотири вершники з Апокаліпсису з'явилися на обрії Європи, щоб незабаром залити її кров'ю, сплундрувати вогнем і мечем.

Величезна, вкрита славою трьох останніх виграних воєн, армія цісаря німецького – збирається затопити маленьку Бельгію. І ось в цей час гарячкового напруження і страшних очікувань – підносить свій голос кардинал Мерсіє, насамперед до священиків і навчає їх – як і що мають робити вони у цю грізну хвилину. Його наказ звучить: стояти з нацією і при нації, щоб не сталося в майбутньому. Їх обов'язок залишитися з паствою, кріпити її дух, розвивати героїзм її душі, підносити її відвагу, не заломитися на важкому іспиті, щоб "не посміялися над нами вороги наші". На ці теми виголошує кардинал дві проповіді:

Перша. До духовенства і єпископату в Маліні, датована 11 серпня 1914. В ній звертається до священиків, як до своїх "дорогих братів":

"Надзвичайна ревність нашого духовенства зворушила і підняла наш дух. Великий легіон священиків, з-поміж білого й чорного духовенства, що так швидко зголосилися нести священицькі обов'язки у війську, чи по шпиталях, зазнали прикrostі, бо їм відмовили у тій праці, якої вони домагалися. Але Господь не забуде їм їх шляхетного наміру.

Можуть наступити болючі обставини, які таки дадуть їм нагоду заопікуватися нашими дорогими воїнами. Ми не знаємо певно, коли і де відбудеться найближчий бій, що має бути жорстокий і кривавий.

Всіх закликаю, хоч би були на відпочинку, приготувитися і мати в порядку свої особисті документи. Парохи, що опиняться в безпосередній небезпеці, мають відразу йти на поміч війську.

Попереджаю, що ці добровольці-священики не можуть з певністю розрахувати ні

на харчі, ні на мешкання, зарезервовані для армії. Вони підуть на власний ризик і небезпеку. На війні, як на війні!

Багато парохів сумують тому, що вони мають лишатися дома, в той час, як інші мають змогу піти за голосом свого першого пориву. Їх праця, хоч і скромна і неголосна, є тим не менше мила Господові. Також вони виконують патріотичне посланництво. Хай опікуються військом, що стоїть в їхній парафії, хай підтримують спокій серед населення, хай заохочують його закінчити жнива, хай потішають сумуючих і схвильованих, закликаючи вірних до милосердних вчинків, хай перестерігають їх перед нерозважними кроками супроти ворогів.

Школи, що не розміщатимуть в своїх стінах поранених, можуть принести користь, коли створять захисти для дітей родин, які були змушені покинути свої вогнища. В той час, як ці рядки дійдуть до вас, можливо, що вже наступить страшний вибух, що спричинить тисячі жертв. У перший вільний день в усіх парафіях єпископату мають бути відслужені Служби Божі за спокій душ тих хоробрих, що принесли на вітар батьківщини в жертву своє життя.

Нація охоплена героїзмом. Приєднаймося ж і ми по нашій змозі, до цього пориву. Молімося і каймося! Постимося і доручаймо піст християнським родинам бодай одного разу на тиждень. Заохочуймо вірних, щоб подбали про чистоту своєї совісті та про строгість своїх звичаїв, для того, щоб був ласкавий Господь благословити далекозорість наших вождів і мужність наших воїнів.

"До Тебе, Господи, підношу душу мою.

Боже мій, на Тебе уповаю, не дай мені осоромитися, не допусти, щоб вороги мої втішалися перемогою наді мною". (Пс. XXV, 1-3).

У славний день звільнення нашої землі ми зуміємо дати прилюдний доказ нашої вдячності Святому Серцю Христовому, Пресвятій Діві і св. Йосифу. Ви всі спільно з нами, сьогодні це обіцяєте.

Отці парохі мають ознайомити своїх вірних зі змістом цього листа. Амінь."

Друга. До вірних єпископів в Маліні.

"Наші дорогі брати! Ще ніколи не відчували ми такої душевної близькості з духовенством і вірними нашої дієцезії, з всією великою бельгійською нацією. О так, вона є великою! Великою через свого Короля, що без перерви бореться на чолі трьох союзних армій за звільнення наших земель, великою через свій уряд і начальну команду, що відвернули від нас грізну небезпеку; великою через своїх синів, що вмирають, щоб ствердити, що право і честь вартують більше за життя, або які без вагання займають славні місця тих, що полягли.

Бельгія пише на полях своїх боїв найславнішу сторінку своєї історії.

Але те, чого вона не записує, те, чого лише сам Бог є свідком, це героїзм душ. Лише деякі ознаки його бачимо ми, але як багато вони говорять!

В неділю, під час процесії, яка відбулася в місті Малін, на честь Богородиці з Ансвіку і під протекторатом мощей св. мученика Ромбарта, — один батько простягнув до мене свою міцну руку: "Я маю шість синів — сказав він мені — всі вони у війську."

Одна молода мати пише до мене: "Мій найстарший син пішов на фронт, я мала досить відваги, щоб благословити його."

Один робітник має семеро дітей: "Я не можу опертися поривові, що тягне мене в ряди війська, — каже він до мене, — але ж ви подбаєте про мою жінку і дітей".

А які шляхетні в своїй похмурій самотності ці скромні жінки, яких чоловіки пішли з кінями, і їх стайні стали порожніми і вони змушені в руках зносити до дому збіжжя з поля.

А наша аристократична молодь, про яку часами думали, що вона захоплена лише розвагами і грою, вона, згідно зі своїми старими традиціями вірності і честі, захоплена, створила корпус охотників, які своєю кількістю і відвагою перевищив всі сподівання. Я поблагословив цілі сотні тих відважних юнаків щасливий, що хоч на хвилину міг замінити їм відсутніх батьків.

Брати мої, я мушу зупинитися, бо моє перо не замовкло би, якби я захотів переповісти тут всі ті героїчні вчинки, яких зворушеними свідками ви і ми були протягом тих восьми днів.

Ми не знаємо самі величі душі нашої країни.

Терпіння відкриває нам людську душу. Коли старець Симон повідомляє, що Христос має перенести страсті, а душу Його божественної матері перейде меч, він додає рівночасно, що всі ці криваві переслідування будуть для того, "щоб відкрилися багатьох сердець думки".

Бельгія в цю саму годину справджує ці натхненні пророцтва.

Вся нація, без різниці племен і партій, піднеслася вище всіх особистих справ; всі її надії скеровані до одного ідеалу: батьківщина, її свобода, тріумф її права.

Будьте відважні, мої дорогі брати, наше право, ми твердо віримо в це, переможе!

По правді кажучи, воно вже тріумфує. Тому, що вся Європа плече геніальності і рішучості наших вождів, мужності наших військ, гордості нашої нації.

Молімося далі, щоб успіх зброї зміцнив моральну перемогу нашого патріотизму.

Церкви в наших парафіях не порожніють; на світанку всі є на Службі Божій і багато підходять до причастя; пополудні спільна молитва в родинах; о восьмій годині адорація Св. Сакраменту, спів, Літанії Святим і семипокаянних псалмів, безперервна рецитація молитов в Божому Домі. Публічні процесії; всі ці релігійні маніфестації, що відбуваються спокійно, зі схвильованою, але міцною душею, з серцем змученим, але твердим – достатньо свідчать про вашу одностайну довіру до милосердя Божого.

Будьте відважні, мої брати, будьте сталі у вашій вірі, у вашому каяттю, у вашому милосерді. Вище всього поставте чистоту вашої совісти. Найголовніше в першу чергу, не те, що бачить світ, лише те, що є в серці, в тому невидному куточку, куди може лише заглянути погляд божественної справедливості і любові.

Християнські матері, ваші сини, покидаючи вас, примирили душі свої з Богом. Підтримуйте їх віру, коли писатимете до них. Поручіть їх ангелу хоронителю. Оживлюйте благочестивих, що залишилися у ваших вогнищах.

Як висока не була б вартість наших військ, проникливість наших генералів, сила наших союзників, Бог залишається найвищим суддею історії.

Хіба не відчувають наші віруючі душі під час цієї страшної переломної хвилини, яку переходить Європа, що над нами є предвічна влада Того, хто все бачить, все може, але хто рівночасно є батьком, що нас любить.

Я шлю вам, мої дорогі брати, вам, нашим комбатантам, вашим вогнищам, вашим настоятелям, вислови моєї зворушеної любові, моєї батьківської гордості й моє єпископське благословення.

Святе Серце Ісусове, охорони Бельгію! Амінь."

ЦЕРКВА І ПАТРІОТИЗМ

Грізна хмара вже стрясалася кривавим дощем над Бельгією. Кардинал не перестав виконувати своє відповідальне посланництво. Перша річ, якої вчить вірних – це патріотизм, друга – витривалість. Життя – це не забавка, лише часами відпочинок, часто — трагедія. Коли цю трагедію доводиться переживати всьому народові, його найпершою чеснотою має бути патріотизм, почуття обов'язку по відношенню до свого загалу, гордість за приналежність до нього, бажання все, навіть життя, принести в жертву на вівтар цієї ідеї, яка ні в чому не заперечує приписів християнської моралі.

Кардинал вчив:

"Патріотизм, це не значить не відрікатися від своєї спільноти, пережити найбільшу руїну і не заломлюватися, коли у пастви зігнуться коліна в розпачі – прийти до неї своїм словом з втіхою, щоб загартувати душу народу, зробити його готовим до посвяти, і молитися – не молитвою, яка без віри шемрає незрозумілі слова, а тією, що йде з глибини душі; знати, що лихо приходить не лише, щоби плакати й угинатися під ним, але щоб його мужньо зносити і ніколи не втрачати віри, що воно зникне; бути з Богом і – з Бельгією – в щасті і в нещасті!

Мої дорогі брати! Я не в стані висловити, в якій мірі в своїх думках був я з вами протягом всіх тих, повних страждань і жалоби, місяців, які ми пережили. І ця думка підтримувала мій дух і була для мене промінням світла. Страшна катастрофа прийшла на землю, казав я собі, і наша любима маленька Бельгія, однак у більшості свого народу така віддана Богові, така велика зі своїм королем і з своїм урядом, є першою жертвою тієї всесвітньої катастрофи. Вона спливає кров'ю, а тисячі синів її гинуть на полях бою, бо в обороні свого права і цілості своєї території; скоро на бельгійській землі не залишиться ні одної родини, що не муситиме носити жалобу; чому ж, о Боже, всі ці терпіння? Господи, Господи, невже Ти покинув нас?

Але я поглянув на розп'яття; я вдивлявся в Ісуса замученого, облитого кров'ю, і мені видалося, що з уст Його впали слова: "Боже мій, Боже! Чому покинув суціль мене? Чому став далеко від рятунку мого, від слів стогнання мого" (Пс. XXII, 1).

І скарга завмерла на моїх устах, і згадав слова, що сказав наш Божественний Спаситель: "Учень не старший від свого учителя, ані слуга від пана свого" (Єв. Мат. X, 24). Християнин, це учень Бога, що став людиною, щоб терпіти і померти. Протиставитися болю, обурюватися на Провидіння тому, що Воно допускає страсті і жалобу, це означає забувати про своє походження, про школу, в якій ми виховалися, про хрест-символ, що кожний з нас носить в собі разом із іменем християнина, який він шанує у своєму домі, бачить на вівтарі, перед яким молиться й якого він собі бажає мати на могилі, в якій спатиме свій останній сон.

Мої дорогі брати, ми ще раз повернемося до божественного закону про страсті, але ж ви не можете заперечити наступного: оскільки Богові, що став людиною, Богові святому, невинному, треба було терпіти і вмерти за нас, грішників, винуватих, можливо злочинців, то не до лиця нам нарікати на те, щоб нам не прийшлося переносити; правдою ж є, що ніякої катастрофи, оскільки від неї терплять лише сотворіння Божі, не можна порівняти з тією, якої причиною стали наші власні гріхи і якої невинною жертвою сам Бог захотів стати на Голгофі.

Як я пригадав собі цю головну правду, мені легше запросити вас приглянутися зблизька до нашого положення, щоб без зайвих слів розповісти вам про наші обов'язки і про наші надії.

Ці обов'язки наші я формулюю в двох словах: патріотизм і витривалість.

Мої дорогі брати, я хочу бути виразником тієї вдячності, яка огортає всіх, мене і вас, що їх вік, соціальне положення, обставини, змушують використовувати героїзм інших і не дозволяють брати активної участі в обороні.

Коли, повертаючись з Риму, вже в Гаврі, я ходив привітати ранених бельгійців, французів чи англійців; коли пізніше в Маліні, Лювені, Антверпені я мав можливість потиснути руки тим відважним, що йшли у наступ на ворога, або зустрічали його атаки, були ранені, під час тих сутичок, мені мимоволі тиснулися на уста зворушливо-вдячні слова: "Мої мужні друзі, то ж задля нас, задля кожного з нас, задля мене, ви ризикували вашим життям і терпите тепер. Я відчуваю потребу висловити вам свою пошану і вдячність і запевнити вас, що весь край знає, чим він вам є зобов'язаний." Бо ж справді, наші вояки, то наші спасителі!

Першого разу в Льєжі вони врятували Францію, вдруге у Фландрії вони зупинили ворожий наступ на Кале; як Франція, так і Англія знають про це і вони і цілий світ дивляться на Бельгію, як на край героїв. Ще ніколи в житті не наповнювала мене такою гордістю усвідомлення того, що я бельгієць, як тоді, коли проїздом через французькі палаци, зупиняючись в Парижі, гостюючи в Лондоні, я був свідком подиву наших союзників героїзмом нашої армії. Наш король в очах усіх досяг вершини морального гарту. Не думає про це, без сумніву, лише він сам, що подібний до найпростішого зі своїх жовнірів, переходить воєнні окопи і підбадьорює всіх своєю ясною усмішкою і закликає не втрачати віри в рідний край.

В сучасну хвилину першим обов'язком кожного бельгійського громадянина є вдячність нашим військам.

Коли хтось врятував вас від повені чи від пожежі, ви відчуваєте своїм обов'язком бути йому вічно вдячним. Але тут, це ж не одна людина, це двісті п'ятдесят тисяч людей, що б'ються, терплять і гинуть задля вас, задля того, щоб ви були вільні, щоб Бельгія захистила свою незалежність, свою династію, свою патріотичну єдність і щоб після всіх подій, які відбуваються на полях бою, наша Бельгія стала – горда, шляхетніша, чистіша і славніша, як давніше.

Моліться цілими днями, мої брати, за тих двісті п'ятдесят тисяч людей і за провідників, що ведуть їх до перемоги; моліться за наших братів по зброї; моліться за тих, що склали свої голови; моліться за тих, що змагаються; моліться за новобранців, які готуються до завтрашньої боротьби.

У вашому імені я шлю їм всім звідси почування нашої братньої любові і запевнення, що ми не лише молимося за успіхи їх зброї і за вічне спасення їх душ, але, що задля них ми приймаємо всі фізичні й моральні болі, які вже перенесли і несемо, також всі тимчасові приниження, турботи й терпіння, які чекають нас.

В день нашої остаточної перемоги ми всі будемо у славі. Тому справедливим є, щоб сьогодні ми всі терпіли.

Чутки, які дійшли до мене, вказують на те, що в деяких місцевостях, де люди потерпіли, часом підносяться грікі слова проти Бога, слова, що, якби вони були холоднокровно обдумані, були б майже рівнозначні блюзнірству.

О! Я розумію дуже добре цю раптову інстинктивну реакцію на терпіння, що впали на католицьку Бельгію. Наша совість вимагає, щоб успіх відразу увінчав кожний прояв чесноти і щоб несправедливість була знищена зразу ж. Але шляхи Господа не є нашими шляхами, каже св. Письмо; Провидіння в певні хвилини, що їх означає Його мудрість, дає можливість вільної гри людським пристрастям і вибухам їх протиріч. Бог є терпеливий, бо Він є вічний. Останнє слово, слово милосердя,

належить тим, що вірять у любов.

Коли святого Йова, що його Господь хотів зробити зразком витривалості для майбутніх поколінь, позбавив сатана майна, дітей, здоров'я, його друзі приходили повз нього з презирством і підбурювали його, його жінка промовляла про нього блюзнірства і прокльони: "Чи ти ще держатимешся твердо в твоїй праведності? – казала вона – занехай Бога й умри". Але праведник був непорушний в своїй вірі: "Ти плетеш таке, як якась безумна. Приймали ми добре від Господа, а лихого б то й не приймати? Господь дав, Господь і взяв: Нехай буде ім'я Господнє благословенне!" (Книги Йови, 11, 9, 10 і 1, 21).

І ось досвід показав, що святий мав рацію – бо Господь хотів винагородити свого вірного слугу; Він віддав йому вдвічі стільки, що той стратив і через нього помилював його друзів.

Більше, як може хто інший, відчуваю я, що витерпів наш бідний край. Гадаю, що кожний бельгієць не сумнівається, який відгук всі ці терпіння знайшли в моїй душі, душі громадянина і священика. Останні чотири місяці мені видалися цілим століттям.

Тисячі наших хоробрих загинули; матері й жінки оплакують тих, що вже не повернуться; порожніють домашні вогнища; поширюється біда; я бачив населення двох міст, Маліна й Антверпена, що протягом одне – шести, друге – тридцяти чотирьох годин, продовж яких тривало бомбардування, перенесло всі страхоття смерті. Я переїхав більшість тих місцевостей дієцезії, що найбільше знищені, а руїни і попелища, які я бачив, перевищили всі мої найбільші побоювання. Багато церков, шкіл, дитячих притулків, шпиталів, монастирів зруйновано. Цілі села майже зникли з поверхні землі. В Лювені третина міста знищена. Це дороге Лювенське старе місто, з яким зв'язані всі мої спомини, враз з чудовою колегіальною церквою св. Петра, вже ніколи більше не досягне своєї колишньої пишноти; старинна духовна семінарія Сент-Ів; міська мистецька школа; комерційна і конзуларна школа при Університеті; столітній ринок, наша багата книгозбірня з її збірками, першодруками, невиданими рукописами, архівами, зі славними пам'ятками історії університету з перших днів його заснування, портрети ректорів, канцлерів, славних професорів, споглядаючи на які, сьогоднішні професори і студенти, сповнялися шляхетною традицією й одушевлялися до праці; весь цей збір інтелектуальних багатств, мистецьких і історичних, всі ці плоди п'яти віків праці, все знищене.

Численні парафії позбавлені своїх пастирів. Я ще досі чую сумну відповідь одного старця, якого я запитав, чи в їх зруйнованій церкві відбувається в неділю богослужіння. Відповів він мені: "Ось вже два місяці, як в нас немає священика, пароха вивезли до концентраційного табору недалеко Ганновера".

Тисячі бельгійських громадян вивезли, як цивільних полонених, до німецьких в'язниць. Історія запише всі ці фізичні і моральні муки, які довелося їм перенести. Сотні невинних розстріляно; я не маю докладного списку; але я знаю, що зокрема в Аершот 91 розстріляно, а їх співгромадяни, під загрозою смерті мусіли копати для них могили. В Лювені і суміжних громадах 176 осіб, мужчин і жінок, старців і немовлят, багатих і бідних, здорових і хворих, розстріляно або спалено. Я знаю, що лише в моїй дієцезії тринадцять священиків-ченців покарали смертю.

Ми не в стані ні порахувати наші жертви, ні змірити обсяг нашої руїни. Що ж було б, якби скерували ми наші кроки в околиці Льежа, Намюра, Анден, Дінан, Тамін, Шерлеруа, до Віртон, Семуа, всього Люксембургу; до Термонд, Діксмюд, наших обох Фландрій! Навіть там, де життя врятоване і будинки лишилися цілими, скільки

прихованого терпіння! Родини, які ще вчора жили в добробуті, сьогодні в злиднях; торгівля припинилася; ремесло підупало; промисловість не має праці; тисячі робітників безробітні; робітниці, продавщиці з крамниць, скромні служниці позбавлені заробітку. Всі ці змучені душі гарячково кидаються на своєму ложі болю і питають нас: коли ж те все скінчиться?

Але ми не маємо змоги відповісти, бо це таємниця Божа. Він є Господарем і суверенним Паном над всім. "Господня земля і вся повня її; круг землі і хто живе на йому" (Пс. XXIV; 1).

Перше взаємовідношення між сотворінням і його Творцем, це цілковита залежність першого від другого. Залежними є від нього природа, можливості, вчинки, твори. Кожної хвилини ця залежність відновлюється, тому, що без підтримки Всемогучого те, що існує в цю хвилину, зникло би в наступну. Адорація, себто усвідомлення собі божественної суверенності, не має бути чимось випадковим, вона має бути постійним станом істоти, яка свідомо свого походження. "Я — Господь, і немає іншого; немає Бога крім мене, Я роблю і світло і темряву, посилаю долю й недолю; Я, Господь, усе це роблю. Горе тому, хто перечить Творцю своєму, — черепок із черепків земних! Чи то ж глина скаже гончареві: Що ти це робиш? Твоя робота наче без рук зроблена. Балакайте, наміряйтеся, міркуйте. Але знайте: Крім мене немає другого Бога; — ні, Бога справедливого і спасаючого немає крім мене". (Кн. прор. Ісаї, XIV, 5 і сл.).

О, чудесний розуме, ти гадав, що зможеш обійтися без Бога! Ти сміявся, коли Бог через Христа і свою Церков, проголошував урочисті слова про іскушення і каяття. Людино, легковажна, засліплена своїми тимчасовими успіхами, пересичена золотом і насолодами, ти насмілилася уважати себе самодостатньою! Справжнього Бога забували, зневажали і кидали часто галасливі блюзнірства на Нього ті, яких їх становище зобов'язувало давати іншим приклад поваги до закону і його виконавців. В нижчі верстви проникала анархія; перед порядними людьми вставляв спокусливий запит: до якого ж часу, Господи, дозволятимеш панувати беззаконню? Де Ти є, наш Пане — невже матимуть рацію ці несправедливі, що проголошують, що Ти не цікавишся власним творінням? Але ось прийшов страшний вибух і перекреслив усі людські обрахунки. Ціла Європа здригається як на вулкані.

Страх Божий це засада мудрості. Багато почувань сповняють душу, але над ними панує свідомість, що Бог пригадав всім, що він є Господар. Народи, що перші напали, як рівно ж і ті, що стали жертвою нападу, почуваються в однаковій мірі в руках Того, без кого ніщо не робиться, ніщо не завершується.

Люди, що відвикли давно від молитви, повертаються до Бога. Всюди — у війську і заплілі, публічно і на самоті всі моляться. І тепер ця молитва то не лише слова, вивчені на пам'ять, що спливають з уст. Тепер ця молитва йде зі самих глибин душі і доходить до Господа в найвищій формі посвяти власного життя. В цій молитві вся людська істота приносить себе в жертву Богу. Це правдива адорація — виконання найпершого і фундаментального примусу заповіді моралі і релігії. "Господу Богу твоєму кланятимешся і йому одному служитимеш". (Єв. Мат. IV, 10).

Ми ще не бачили у всьому блиску об'явлення його мудрості, але наша віра скріплює наше довір'я. Ми схиляємося перед його правосуддям і сподіваємося Його милосердя. Він нас карає за наші гріхи, але ми знаємо, що Він спасе нас, бо Він милосердний.

Жорстоко є підкреслювати наші помилки, в той час, як ми так тяжко змушені

спокутувати і з такою гідністю несемо цю покуту. Але признаймося, хіба немає причини нам покаятися? "Від всякого бо, кому дано багато, багато вимагатиметься від нього" (Єв. Лук. XII, 48). А як було в нас? Хіба моральний і релігійний рівень нашої країни піднімався в парі з тим, як піднімався її господарський добробут? Як ставилися ви до недільного відпочинку, до обов'язку відвідувати недільне богослужіння, до поваги вінчання, до засад скромності?

Що сталося навіть у християнських родинах з простосердечністю наших батьків, зі свідомістю потреби покаяння, з довір'ям до авторитету? А ми священики духовні, ченці, яких найвищим завданням здійснювати євангельські засади в нашому житті, більш ніж у проповідях; чи мали ми право повторити нашому народові слова апостола народів: "Будьте послідовниками моїми, як і я Христа" (І. Посл. до Коринтян, XI, 1).

Так, ми працювали, ми молилися, але того всього замало. Ми ж з обов'язку нашого уряду маємо спокутувати гріхи світу. А в той час, що панувало в нашому житті: міщанський добробут, чи покутування гріхів?

"Але я врятую їх, щоби вороги їх, побачивши це, не мовляли: Не Господь зробив все те, а потужна рука наша! Подивіться тепер, що я це я, що стою і немає Бога крім мене! Я вбиваю і оживляю, я завдаю рани і зціляю" (5 кн. Мойсея, XXXII, 151 ст.).

Бог урятує Бельгію, мої брати, не сумнівайтеся в тому! Скажемо краще: Він вже її рятує.

Бо ж справді, хіба не бачите ви кризь заграви пожежі і крові, прояви Його любові? Хіба знайдеться хоч один патріот, який не відчуває, як Бельгія виросла? Хіба знайдеться серед нас зухвалець, що хотів би порвати останню сторінку нашої історії? Хто ж не бачить світла слави, що опромінює потерпілий рідний край?

Наша мати вливає снагу в жили своїх синів, а з її терпіння родиться героїзм. Признаймося, що ми потребували лекції патріотизму. Бельгійці в своїй більшості, зуживали свої сили і марнували свій час на безплідні міжкласові і міжплемінні чвари або сварки між одиницями. Але коли 2 серпня 1914р. чужа держава, що вірила в свою силу і що забула про вагу договорів, осмілилася загрожувати нашій незалежності, всі бельгійці, без різниці партій, походження, стану, повстали всі як один, об'єднані довкола свого короля й уряду, щоб спільно сказати напасникові: ти не пройдеш!

І ось відразу ми усвідомили для себе наш патріотизм. Тому, що в кожному з нас живе почуття глибше, ніж особистий інтерес, ніж кровні зв'язки і впливи партій. Це потреба, отже також бажання віддати себе службі загальній справі, що її Рим називав "публічна справа", це почуття – патріотизм.

Рідний край, то не лише збір осіб і родин, що живуть на тій самій землі, що їх в'яжуть між собою більше чи менше вузькі сусідські, або ділові зв'язки і спільні щасливі чи болючі спогади. Ні, рідний край – це спільнота душ, на службі громади, яку треба за всяку ціну, хоч би ціною власної крові, зберегти й оборонити під проводом того, або тих, які керують її долею. Тому власне, що співгромадяни мають спільну душу, вони своїми традиціями живуть спільним життям в минулому; а через спільні надії продовжують це життя в майбутньому.

Патріотизм, це головна засада єдності й порядку і органічний зв'язок між синами того самого рідного краю, який мислителі стародавньої Греції й Риму вважали за найвищу з природних чеснот. Король поганських філософів – Аристотель уважав за найвищий земний ідеал самопошвяту в службі місту, себто державі.

Христова релігія вважає патріотизм законом; немає досконалого християнина, що не був би досконалим патріотом. Вона підносить поганський ідеал і роз'яснює його,

вказуючи, що він може здійснитися лише в абсолюті.

Звідки ж в дійсності береться цей всеохоплюючий, непоборний порив, що захоплює всі бажання нації в одному стремлінні об'єднатися і чинити спротив ворожим силам, що загрожують її єдності і незалежності?

Як пояснити те, що інтереси всіх уступають перед загальним інтересом, що всі віддають в жертву своє життя? Неправда, що держава по своїй суті більше вартує від особи чи родини, бо благо родин і осіб є метою її організації. Неправда, що рідний край це молох, на якого вівтарі по праву закону має бути принесене в жертву життя всіх.

Жорстокість поганських звичаїв і деспотизм Цезарів зродили цей збочений світогляд, який захотів відродити сучасний мілітаризм, що держава є всесильною і що її сваволя творить право. Ні, відповідає християнська теологія, право це мир, себто внутрішній лад нації, опертий на справедливість. Та ж право саме по собі абсолютне, лише оскільки воно є висловом відношення людей до Бога і між собою.

Так само війна для війни є злочином. Війна оправдана лише, як необхідний засіб, щоб забезпечити мир. "Не треба, щоб мир служив приготуванням до війни, каже св. Августин, воювати вільно лише для досягнення миру". (Св. Август. лист до Боніф., 189, 6). У світлі цієї науки, що її в свою чергу повторює св. Тома з Аквіну, патріотизм набирає релігійного характеру.

Інтереси родини, класу, партії, тілесне життя особи – все це займає на драбині вартостей нижче місце від патріотичного ідеалу, бо цей ідеал – це закон, що є абсолютном. Цей ідеал, це публічне визнання права, застосованого до нації, національна честь.

В дійсності немає абсолюту понад Богом. Лише Бог панує над всіма інтересами і всіма бажаннями. Визнати абсолютну потребу підпорядкувати все праву, справедливості, порядку, правді – це те саме, що признати Бога. І коли ми хвалимо наших скромних вояків за їх героїзм, вони, з простотою, відповідають: "Ми лише виконали наш обов'язок. Честь цього вимагає." І тим вони висловлюють, лише на свій лад, релігійний характер їх патріотизму.

Хто ж не відчуває того, що патріотизм "освячений", і що кожний замах на національну честь це, свого роду, святотатство і профанація?

Один штабний старшина запитав мене недавно, чи вояка, що впав на службі справедливої справи – а справедливість нашої справи очевидна – можна уважати за мученика? Беручи це слово в його строго теологічному понятті – ні. Вояк не є мучеником, бо вмирає зі зброєю в руках, в той час, як мученик без оборони віддає себе в руки своїх катів. Але коли ви спитаєте мою думку про вічне спасіння того відважного, який свідомо віддає своє життя, щоб боронити честь свого рідного краю і помститись за згвалтовану справедливість, я не вагаючись, можу відповісти: безсумнівно! Христос нагороджує вояцьке лицарство, а прийнята по-християнськи смерть запевняє воїнові спасення його душі. Бо, каже Господь: "Більшій сієї любові ніхто не має, якщо б хто душу свою положив за друзів своїх". (Єв. Іоана XV, 13).

Воїн, що вмирає, щоб врятувати своїх братів, щоб охоронити вогнища і вівтарі свого рідного краю, виконує найвищу форму милосердя.

Я розумію, що він не все піддає докладному аналізу моральну вартість своєї жертви, але чи треба думати, що Бог вимагає від воїна у вогні битви методичної докладності мораліста, чи теолога? Ми дивуємося героїзму вояка; чи можливо, щоб

Бог не прийняв його з любов'ю?

Матері християнки, будьте горді своїми синами. З усього терпіння ваше можливо є найбільш гідним нашої пошани. Мені здається, що бачу вас в жалобі, як скорбну Матір Божу в підніжжю Хреста. Прийміть же наш привіт разом з висловами нашого співчуття. Не всі наші герої записані в денних наказах по армії; але ми маємо підставу сподіватися для них того безсмертного вінця, що вінчає чоло вибраних. Бо вартість чину досконалого милосердя така велика, що він сам перекреслює ціле життя повне гріхів. З грішника він відразу робить святого.

А скільки ж поміж тими двадцятирічними юнаками знайдеться таких, що можливо не знайшли в собі відваги добре жити, а в патріотичному пориві знаходять в собі відвагу гідно вмерти?

Хіба ж неправдою є, мої брати, що Бог вміє поєднувати милосердя і мудрість зі справедливістю? Хіба не бачите ви, що коли війна в нашому земному житті є карою, якої руїнницьку силу і розміри ми навіть не в силі оцінити, в той час є вона також чинником, який очищує душі, який рятує їх; це немов той підйом, який допомагає душі досягти вершин патріотизму і християнської безкорисності?

В ім'я Отця і Сина, і Святого Духа. Амінь."

ВИТРИВАЛІСТЬ

Бельгія, вчить кардинал, має право на свою незалежність, гарантовану державами Європи. Німеччина це право порушила – отже обов'язком бельгійців стати в обороні свого права і в цій обороні витримати до кінця. Ідеальне благо – право, каже кардинал, є вище за всі вигоди життя. Не матеріальні блага мають бути на першому плані для того, хто слухає голос Бога в своєму серці і голос свого народу, лише ті останні. І те, що він казав, того він, навіть під примусом німців, ніколи не відкликав. Даючи власним прикладом, не лише власними словами, своїй пастві ілюстрацію до того, що є витривалість.

Ось проповідь кардинала на цю тему:

"Без всякої хвальби маємо право сказати, мої брати, що наша маленька Бельгія здобула собі перше місце в пошані народів. Справді я знаю, що в Італії й особливо в Голландії зустрічалися спритні люди, що казали: "Пощо наражати Бельгію на ці страшні втрати в людях і майні? Чи ж не вистачило б словами заперестувати проти ворожого нападу, або в разі потреби зробити на кордоні постріл з гармати?" Але всі серця будуть на нашому боці проти винахідників тих негідно-дрібничкових прорахунків. Утилітаризм не може бути ані для осіб, ані для колективів, нормою громадського обов'язку, в його християнському розумінні.

Права совісті суверенні; було б негідним для нас ховатися за лише удаваний опір. Ми не шкодуємо за нашим першим поривом, ми горді за нього. Записуючи в цю трагічну хвилину врочисту сторінку нашої історії, ми хотіли б, щоб вона була щирою і славною.

І ми зуміємо, якщо це буде потрібно, дати доказ нашої витривалості. Простий народ дає нам приклад. Громадяни всіх верств пожертвували своїх синів рідному краю, але простий народ найбільше терпить від злиднів, холоду, можливо, голоду. З того, що мені вдалося спостерегти в бідних околицях Маліну і в найбідніших громадах моєї дієцезії, я можу судити, що народ має снагу в своєму терпінні. Він чекає на

відплату, він не думає зрікатися. Іспит, який посилає нам Провидіння, є двосічним мечем. Коли ви повстанете на нього, воно вас ранило смертельно. Коли ви схилите голову і приймете його, освятить вас.

Хай отже замовкнуть наші ремствування, брати мої! Охоче відношу до вас слова, з якими апостол св. Павло в листі до жидів, звернувся до всіх християн, пригадуючи їм криваву хресну жертву Господа Нашого: "Ще ви аж до крові не стояли, борючись проти гріха" (Посл. св. ап. Павла до Жидів, XII, 4). Але не лише цей загальний приклад Голгофи пригадую я вам, але закликаю вас придивитися тому, який приклад дали ці тридцять, можливо, сорок тисяч наших воїнів, що пролляли кров свою за свій край. А в порівнянні з тими хоробрими, що ж витерпіли, що вистраждали ви, які лише тимчасово позбавлені звичних вигод, ваших газет, зв'язку з родиною, можливостей подорожувати?

Хай патріотизм нашої армії, як і героїзм нашого короля і нашої улюбленої і великодушної королеви, хай послужить нам підтримкою і заохотою. Не нарікаймо, не нарікаймо більше! Будьмо відважні, мої брати, терпіння минуть, а вінець життя для наших душ і слава для нації залишаться.

Зокрема ви, мої дорогі співробітники в священстві, маєте бути рівночасно сторожами патріотизму і підтримувати публічний лад. На полях бою ви показали себе, з якнайкращого боку. Король і армія дивуються відвазі наших військових священників, яку вони проявили перед обличчям смерті, як рівно ж милосердю наших санітарів. Ваші єпископи горді з вас. З щирим серцем приймайте отже ці злидні, які ви мусите зносити. Спростіть, оскільки можливо, ваше життя. Один з ваших товаришів, якого ограбували і він знаходиться в положенні близькому до жебрацтва, сказав мені недавно: "Я живу тепер так, якби я хотів жити завжди".

Треба збільшити вашу працю на полі милосердя фізичного і духовного. Згідно з прикладом великого Апостола, хай "Окрім сторонніх пригод, у мене щоденно юрмляться люди, й піклуються про всі церкви. Хто знемагає, з ким би я не знемігся? Хто спокушається, за кого б я не розпалювався?" (2 Посл. до Коринтян, XI, 28, 29).

Поширюйте чесноти, як вам наказує одночасно громадянська честь і Євангеліє. Щоб ви подбали про все, що правдиве, що чесне, що праведне, що чисте, що любе, що гідне похвали. Хай гідність нашого життя дозволить нам віднести до себе гордий висновок св. Павла: "Чого ви і навчилися і прийняли, й чували, й бачили в мені, те чиніть, то Бог миру буде з вами". (Посл. до Филипп., IV, 8-9).

З приводу цього листа мав кардинал Мерсіє численні непорозуміння з німецьким генералом фон Бісінгом. Коли цей останній заявив, що кардинал погодився з тим, щоб бельгійське духовенство відстрочило відчитання листа про "Патріотизм і витривалість", той продиктував Монсінйору Еврарові, співробітникові церкви св. Гудули, таку декларацію:

"Ані в слові, ані в письмі я не відкликав, ані не відкликаю нічого з моїх перших наук. Я протестую проти насильства, що не дає мені виконувати мої пастирські обов'язки.

Зроблено все можливе, щоб змусити мене підписати певні зміни в моєму листі, але я не підписав. Тоді спробували відокремити від мене моє духовенство, забороняючи йому читати мій лист. Я виконав свій обов'язок; моє духовенство мусить знати, як воно має виконати свій."

ХРИСТОС — МЕСНИК ЗА ПРАВДУ

Війна затягалася і нарікання росли. В серця християн закрадався сумнів. Бо нестримно йшов переможець німецький в глибину Бельгії. Доки терпіти? І чи лише терпіти – наша доля?

В цю хвилину кардинал Мерсіє знаходить незвичайні слова потіхи для недовірків. Сильним словом зриває він завісу, яка вкривала від очей його пастви іншого Христа, не розіп'ятого, а Христа з Апокаліпсису, Христа-месника за потоптану правду, агнця-переможця, не з оливковою галузкою в руці, а з залізним жезлом, який воздасть "злим — за злая"... Хто повірить в цього Христа, для того будуть радістю тимчасові терпіння.

Ось слова проповідника:

"А тоді після того, як Євангелісти св. Матвій, св. Марко, св. Лука закінчили оповідати про народження, життя, страсті і смерть, воскресіння і вознесіння Господа нашого Ісуса Христа; після того, як св. Павло, св. Петро, св. Яків і св. Юда, вияснили і розвинули під численними видами таємницю Царства Небесного, треба було вказати всім, душам доброї волі шляхи любові.

Це випало, як окрема апостольська місія, тому, хто був обраний, бо побачив останні краплини крові й води, що після удару вояцького списа потекли з Найсвятішого Серця, яке так любило людей.

Святий Іоан написав своє Євангеліє, свої три послання й Апокаліпсис, здається, не для того, щоб дати пізнати історичного Ісуса, лише Ісуса небесного, одвічно єдиносущного Отцеві. Ісуса об'явителя внутрішньої тайни божественного життя, який своєю власною могутністю піднявся в країну слави, звідки, сидячи на троні пресвятої Тройці, вічно приносить Своему Отцеві за нас жертву Голгофи і своє постійне заступництво, аж до хвилини свого повернення до нас, щоб в останнє відбуту Найвищий Суд над людством. Св. Іоанові лежить найбільше на серці скріпити відвагу терплячих душ. Вже пронеслися перші переслідування від поган, дальші муки є неминучі; кривавиться серце старого апостола: Церква його Ісуса Христа бореться, терпить, плаче; є герої, мученики, що тріумфують, але є також слабкі, що вагаються... І всюди, як далеко сягає його пророчий зір, протягом цілого шляху, що ним прямуватиме впродовж віків християнське суспільство, бачить він піт і сльози, змішані з кров'ю.

А Христа немає більше з нами. Апостоли й їх перші учні, мали бодай ту втіху, що бачили й чули Його, а деколи ділив Він з ними трапезу. Ті, що мали найбільші сумніви, як Тома, мали змогу поцілувати рани на Його ногах і руках, могли вкласти пальці в розкриті рани Святого Серця Ісусового. Але ми – ми лишилися самі і лише здалека наш Ісус любить нас.

О, ні, тисячу разів, відповідає провидець Апокаліпсису, ні, ми не самі! Христос пообіцяв нам, що: "Не більший слуга від пана свого. Коли мене гонили і вас гонитимуть". (Єванг. св. Іоана XV, 20), а Христос дотримає свого слова. Але в годину свого прощання, Христос рівно ж заповів нам, що Він залишиться з нами аж до кінця віків. І в цьому рівно ж Він дотримає свого слова. Він пообіцяв нам свого Духа Святого і Він посилає Його нам і кожний, що хоче віддатися божественній любові, довідається, що Христос є з ним і живе в ньому.

І на цей раз Христос не є вже безборонним Агнцем; то вже не той Ісус, що

дозволяє плювати на себе, глузувати з себе і розпинати себе; тепер це Агнець-переможець, це месник за правду і право, це володар, впевнений у своїй остаточній перемозі. Він є, як каже св. Іоан в Апокаліпсисі, князь царів земних (Апок. 1, 5); якщо він захоче, пастиме народи з жезлом залізним (Апок. 11, 27); цісарі і королі це його піддані і ті з них, що воюватимуть з Агнцем, і Агнець переможе їх (Апок. XVII, 14); прийде день, коли володарі, багаті і силачі тремтітимуть перед Ним, як останні з рабів (Апок. VI, 15-17); не бійся, сказав Він до своєї Церкви: Я Перший і Останній і живий; і був я мертвий, і ось живу по вічні віки, амінь. І маю ключі від пекла і смерті (Апок. I, 17-18).

Символ історії Церкви це Апокаліпсис, книга, якої сторінки мають в різних місцях сім печатей; (Апок. V, 5); їх має право і владу зламати лише Той, хто є суверенним Паном історії. Коли зламаємо ці печаті, то вийде на яву довга низка голодоморів, пошестей, війн, переслідувань, але понад всіма тими картинами страстей і жалоби, панує божественна усмішка Того, якого ряди блаженних проголосили своїм Спасителем і Богом.

О, як це добре, брати мої, в цю хвилину розпачі і руїни, в довгому очікуванні нашого близького визволення прислухатися до тих пророчих слів, які ми вже вам пригадували: І сказав один із старців, говорюче мені: "Хто це, що зодягнені в білі одежі, і звідкіля прийшли?" І сказав на це св. Іоан: "Це, що прийшли з великого горя, і вимили вони одежі свої, і вибілили одежі свої кров'ю Агнця. Тим то вони перед престолом Бога, і служать Йому день і ніч в храмі Його; Вже не будуть голодні, ані спрагли, ані палитиме на них сонце, ані спрагла спека; Агнець бо, що на середині престолу, пастиме їх і водитиме їх до живих джерел вод; і Бог отре всяку сльозину з очей їх." (Апок. VII, 13-17).

Будьмо ж терпеливі під час страждання і мужні під час війни. Не треба відкидати біль, треба його любити. Яких же посвят не перетерпить серце, окрилене надією, здобути якесь становище, звідати нові країни, зробити наукові відкриття, прив'язання до рідного краю? Ніж хірурга змушує вас тремтіти, але ви віддаєтеся в його руки, бо з його руки сподівається вилікувати торкнутий хворобою організм. Ніж хірурга, що ранить вас, не може рівночасно відновити ваші тканини. Тільки божественний хірург ваших тіл і ваших душ каже лити на вас одночасно і бальзам і біль до того ступеня, що душі, які найбільш гаряче люблять Господа, починають любити і саме страждання, як необхідний засіб роздмухати в них полум'я божественної любові. Так справджується чудесне слово блаженного Августина: любіть і ви не будете терпіти..."

СИЛА НАРОДУ – В ЙОГО МОРАЛЬНІЙ СИЛІ

З великим натхненням зводить, в наступній проповіді, кардинал порахунки з тими, для яких матеріальні аргументи значать все; які – перед лицем руїни Бельгії – питають: чи це було потрібно?

Потрібно, відповідає Мерсіє. Бо, чи нація житиме чи вмере, це вирішують лише великі – "імпондерабілія", її моральний гарт, її незломне почуття свого права. Лише тією непохитною вірою, каже він, здобула собі Бельгія пошану всього світу, відвагою душі і чистотою її. Хто цю відвагу душі втратив – ніяк тому не допоможуть ні армія, ні всі сили землі. Хто її зберіг – той завжди тріумфує.

В свято св. Томи з Аквіну 1916р. пише кардинал лист після повернення з Риму:

"Мені просто неможливо висловити всю ту радість, яку я відчуваю тепер, що я знов серед вас. Нещастя зблизило нас. Подібно до перших християн, що під загрозою постійної небезпеки, мали, кажучи словами св. Писання, одне серце й одну душу (Діян. св. Ап. IV, 32) – бельгійці скупчилися навколо своїх пастирів; а в тих пастирів зросло почуття відповідальності та полум'я батьківської любові; й ось сьогодні в окупованій Бельгії, немов на чужині, сини нашої землі слухають той самий порив і просять нас, більш настирливо, ніж колись, бути їх заступниками перед Богом і говорити їм, що божественне Провидіння вимагає від них і чого каже їм сподіватися. "Всякий бо архієрей, – каже святий апостол Павло, – із людей взятий, для людей поставляється на службу в тому, що Боже". (Посл. до жидів V, 1).

Прийміть, навіть, мої дорогі Брати, що остаточний наслідок велетенського двобою, який розпочався тепер в Європі та Малій Азії є ще невідомий, dokonаним однак фактом в історії є моральна перемога Бельгії. Спільно з вашим Королем і вашим урядом ви принесли батьківщині величезні жертви. Ви принесли в жертву ваше майно, ваші вогнища, ваших синів і дружин, і після вісімнадцяти місяців опору ви, як і в перший день горді за ваш перший відрух. Ваш героїзм видається вам чимось таким природнім, що вам і на думку не приходить використовувати його для власної слави; але, якби ви мали змогу, як ми, переїхати наші кордони і здалека побачити нашу Бельгію; якби ви почули, що каже народ, оця, як висловлюються в Англії, людина з вулиці — робітник, дрібний урядник, працююча жінка; якби ви зібрали усні і писемні свідоцтва провідників і представників могутніх громадських організацій, політики, преси, науки, мистецтва, дипломатії чи церкви; тоді ви краще усвідомили б собі всю великодушність свого вчинку і душі ваші здригнулись би від радості та навіть, я припускаю, з гордості.

Вислови сповнені пошани і подиву, тої моральної величі, шляхетності душі, тої витривалості і терпіння бельгійської нації приходили до нас з міст і сіл Швейцарії, Італії, Іспанії, Франції, Англії. Ці вислови, повні ентузіазму, зверталися до тих, що уособлюють собою бельгійський патріотизм. Ми спокійно їх передавали вам, бо інстинктивний голос нашого сумління весь час нагадував нам, що то ви, своєю витривалістю, заслужили на цю пошану. В години задуми, ми благословляли Провидіння за те, що воно скерувало громадську думку на цей шлях.

Ви пригадайте собі, що п'ятнадцять місяців тому ми казали вам: високопоставлені особи, що могли б подивитися на події з якнайбільшою великодушністю, часами дозволяли собі говорити:

Але ж хіба Бельгія потребувала так завзято боронити свою незалежність? Хіба не вистачило б словесного протесту і чи не зберегла б вона себе від цієї руїни? Такі слова мене обурювали, як я згадував вам, і не раз, під впливом внутрішнього пориву я давав волю цьому обуренню. Отже тепер таких слів я не почув ні від кого.

Моральний рівень нейтральних народів, або тих, що давніше підтримували нейтральність, піднявся. Готовність на жертви знайшла зрозуміння і пошану. Вами дивуються. Ваше покоління блискуче склало свій історичний іспит.

Хіба не є це перемогою, мої дорогі Брати? І в міру того, як моральне добро перемагає добро матеріальне, чи не є ви найславнішими з переможців?

Я не можу утриматись від того, щоб пристосувати до сучасного стану слова нашого Спасителя в його Євангелії. "Що бо за користь чоловікові, хоч би світ увесь здобув, а душу свою занепавив?" (Єв. св. Мат. XVI, 26).

Ви мусите визнати, що я ніколи не ховав перед вами своїх побоювань. Я проповідував вам патріотизм, тому, що він є однією з категорій найвищої християнської чесноти – милосердя. Але від початку я дав вам розуміння, що, згідно з моїм скромним передбаченням, наш іспит буде довгий, а перемога належатиме тим народам, які проявлять якнайбільшу витривалість.

Природне і надприродне переконання про нашу остаточну перемогу, більше як колись, міцніє в моїй душі. До того ж якби це переконання і захиталося, його скріпили б запевнення, які я почув від кількох незацікавлених, але уважних спостерігачів загального становища, що походять з обох Америк.

Ми переможемо, будьте в тому певні, але ми ще не дійшли до кінця нашого терпіння. Наші союзники зобов'язалися не заключити миру аж доки Бельгія не здобуде собі цілковитої незалежності та не буде нагороджена за свої straty. Отже не маємо чого сумніватися в майбутньому.

Але треба це майбутнє підготувати. Найкращим шляхом підготовки буде плекати в собі чесноту терпеливості і дух жертвовності. "Будьте потужні і майте в серці одвагу, очікуйте помочі від Господа". (Пс. XXVII, 14). Схороняйте віру в Провидіння! Воно дбає за тих, що шанують Царство Бога і Справедливості. Щоб не прийшло, не сумнівайтеся у Провидінні.

Хіба ми всі є чимось більшим в руках Всемогутнього, ніж польова лілея, або пташка, що хитається на гілячці? Укладайте ваші плани, віддавайте накази, залишається все одно засада – чого б людина не задумувала, Бог розпоряджується всім. "Не спасає царя велике військо його... марна надія спастися конем; хоч велика в його сила, не втекти йому... Душа наша чекає на Господа; він наша поміч і щит нам". (Псал. XXXII, 16-20).

Уявіть собі войовничий народ, впевнений у своєму війську, у своєму спорядженні, у своїх вождях, що ось-ось мають віднести перемогу: але хай Господь допустить, що в рядах його почне ширитися пошесть і вже протягом одної години знищені всі найбільш оптимістичні передбачення. Тому понад все покладіть вашу надію на Господа. Віддайтеся його милосердю, очищуючи вашу совість. Оздоровте ваші вогнища. Хай панують в них чистота, скромність і християнська простота. Приготуйтеся в скруті до ваших пасхальних обов'язків. В Церкві не будьте самотні. Ви ж є в її материнському лоні, тому живіть її духом. Під час посту Церква чекає, щоб її блудні сини з плачем і молитвою, позбавлені терпіння, примирилися з нею, щоб оглашенні відродилися до божественного життя.

Вправляйтеся у внутрішньому зосередженні; пильнуйте ваші думки, нахили ваших сердець для того, щоб полегшити злет душі вашої до Того, хто є вашим самотнім добром і єдиний може дати вам мир, себто спокій і лад. Грізні часи, які ми переживаємо, особливо надаються до звеличення нашої Скорбної Матері. Тому, йдучи за гарячими побажаннями, які мені дехто висловлював, я під час Служби Божої у Велику П'ятницю, посвячу в душі моїй, мою дієцезію і весь наш дорогий рідний Край, Чистому і Пренепорочному Серцю Марії. Амінь."

ЛЮБОВ І НЕНАВИСТЬ; ВСЕСВІТНЄ БРАТЕРСТВО І ПРАВО НАЦІЇ

В цій проповіді знаходимо філіппіку проти малодухів, проти розніжених, проти слабких, недорослих до трагедії, яку проходила під час війни Бельгія. Рівночасно глибокі розважання на тему – любові та ненависті, війни і миру, прав інших – і своїх. Гострим мечем свого проникливого слова, розтинає кардинал заплутані парадокси католицизму, навчаючи нас правдиво-західного, мужнього християнства, яке дбає не про спокій, а про правду Божу на землі. Цю правду, це право – ставить він над всім матеріальним, догідним, дочасним. Він показує, які цінності справді треба боронити і що за порушення цієї правди завжди впаде на зухвальця караюча десниця Провидіння.

Слово до воїнів, написане в національне свято 1916

"Єрусалим став оселею чужинців,
його свята замінилися у дні жалоби."

(І. кн. Макаб. 1, 40-41).

"Мої дорогі Брати. Ми збираємося, щоб відсвяткувати 85 річницю нашої національної незалежності. Через чотирнадцять років у цей самий день, наші відновлені собори й церкви широко розкривають свої двері; натовп стримітиме ввійти через них. Наш король Альберт, сидючи на своєму троні, вільним рухом схилить свою голову перед маєстатом Царя Царів; королева і князі оточуватимуть його; ми знов почуємо радісну пісню наших дзвонів від Ізери аж до Мези і від Ля Пандо Арльон. Під склепіннями храмів бельгійці, взявшись за руки, повторять свою присягу Богові і своїм володарям і вільностям, в той час як священики, ці заступники душі народу, в спільному пориві подяки, проголосять радісне Тебе Боже хвалимо...

Однак сьогодні гімн радості завмирає на наших устах. Жидівський народ у вавилонському полоні, сидів в сльозах на березі Євфрату і дивився на течію ріки, його заанімілі арфи висіли на прибережних вербах. Хто ж би насмілювався співати пісню Єгови на чужій землі. Земле батьків моїх, Єрусалиме, кричав псалмист: "коли маю колись забути про тебе, хай правиця моя усохне і хай язик мій прилипне до піднебіння, коли б я мав перестати думати про тебе; хіба коли ти не будеш першою моєю радістю". (Пс. 137, 4, 5, 6).

Псалом закінчується словами прокльону. Ми не сміємо повторяти їх; ми вже не є в Старому Завіті, що дозволяв на відплату око за око, зуб за зуб. Наші уста, очищені огнем милосердя християнського, не можуть вимовити слів ненависті. Ненавидіти – це значить уважати за свою ціль нещастя іншого і знаходити в ньому задоволення. Які б не були наші терпіння, ми не хочемо ненавидіти тих, що спричиняють їх. Національна згода поєднується в нас з всесвітнім братерством.

Але понад почуття загального братерства в нас стоїть пошана до абсолютного права, без визнання якого неможливі відносини ані між особами, ані між народами. І ось тому, разом зі святим Томою з Аквіну, тим найбільшим ученим християнської теології, ми кажемо: покарання злочину проти загалу, це чеснота.

Злочин, насильство над справедливістю, замах на загальний мир чи то з боку особи чи колективу, мусить бути здавлений. Совість обурюється, хвилюється оскільки винуватого не поставлять на належне місце, на лаву обвинувачених. Ставити речі і людей на належне їм місце – це значить робити лад, встановлювати рівновагу, відновлювати мир на підставі справедливості.

Так, зрозуміло, що публічна помста може дратувати вразливість слабодуха, але тим не менше, каже св. Тома з Аквіну, вона є висловом закону найчистішого милосердя і палкої ревності. Ця помста не робить з терпіння іншу ціль, лише зброю,

що має помститися зневазі закону.

Як же хочете ви любити лад і не ненавидіти безлад; свідомо стримітися до миру і не знищити того, що його унеможлиблює? Як ви хочете любити вашого брата, себто бажати для нього добра і не змагати до того, щоб він, чи то з власної волі чи з примусу, підпорядкувався необхідним приписам справедливості і правди? На війну треба, власне, дивитися з цієї висоти і тоді лише можна зрозуміти всю її велич.

Ще раз нагадую вам, що можливо, доведеться вам зустрінутися з розніженими вдачами, для яких війна, то лише вибухи мін, гуркіт гармат, різня людей, розлив крові і гори трупів; ви зустрінете рівно ж політиків з дрібною душею, які у бою не бачать нічого окрім тимчасової користі, що дає змогу загарбати, або віддати території, або провінції.

Але ні! Коли війна, без огляду на всі свої страхиття, має в собі стільки суворості краси (я маю на увазі справедливу війну), то завдячує це лише тому, що є поривом цілого народу. Народу, що готов віддати те, що він має найцінніше – своє життя, щоб оборонити або здобути щось таке, на що не можна зважити, порохувати або купити: право, честь, мир, свободу.

Хіба не відчули ви протягом тих двох років, що війна і та гаряча постійна увага, яку ви їй, навіть звідси присвячуєте, очищує вас, звільняє вас від всякого пороку, змушує вас змагати до чогось кращого?

Це ви змагаєте до ідеалу справедливості і чести. Чари цього змагання підтримують вас. І тому, що цей ідеал – якщо він не має бути порожньою абстракцією, яка розсіється немов сон – мусить мати своє джерело в комусь живому й існуючому, тому я не втомлююся підтримувати істину, яка опановує нас: Бог об'являється нам як Господар; як Той, що керує подіями і нашою волею, як священний господар всесвітньої совісті.

Ах, якби ми мали змогу обійняти героїв, які там на фронті б'ються за нас, або в підземеллях чекають у свою чергу йти в бій; якби було дозволено нам підслухати удари їх сердець – чи не відповіли б вони нам: "Ми виконуємо наш обов'язок, ми жертвуємо собою в ім'я справедливості!"

А ви, дружини і матері, розкажіть нам в свою чергу, про красу тих трагічних думок. Дружини, що своїми сумними, але мужньо зданими на Божу волю думками, линете до відсутнього, несете йому ваші сподіванки, ваше довге очікування, вашу тугу. Матері, що ціле ваше існування полягає в постійній тривозі, ви, що відірвали своїх синів, що не повернуться вже до вас, кожної хвилини стаємо з подивом перед вами! Батько однієї з наших найшляхетніших родин написав до мене: "Наш син, з 7 фронтового куреня, вбитий; серце моєї жінки і моє зламані; але коли б було потрібно, ми готові віддати його ще раз." Один з священників столиці був засуджений німцями на 12 років каторжних робіт. Мені дозволили зайти обійняти і поблагословити його в камері. "Я маю, – сказав – трьох братів на фронті; здається, що я опинився тут за те, що я допоміг наймолодшому, який має 17 років, долучитися до старших; одна з моїх сестер сидить в сусідній камері; але я дякую Богові, що моя мати не залишилася сама; вона між іншим, переказала нам, що не плаче." Скільки прикладів моральної величі! І тут на вигнання, і у в'язницях і в концентраційних таборах!

Подумайте, як мусять терпіти ці юнаки, що від початку війни, на другий день після оборони Лієжу і Намюру, або відступу з Анверу, змушені були перервати свою військову службу і ледве стримують свою досаду, ті оборонці права і нашої свободи,

що їх відвага змусила до безчинності? В кожному пориві є багато сміливості, але не менше потрібно її, щоб стримати цей порив. Часами навіть терпеливість є більшою чеснотою, ніж сам чин.

А з яким спокоєм, протягом цих двох років, переносить бельгійський народ те, чого не можна було оминати; яка глибока непохитність говорить устами тієї жінки, яка прислухуючись до дискусії про можливість скорого миру, сказала: "Що торкається нас, то не треба поспішати; ми можемо ще почекати." Яке це все прекрасне і як багато в тому науки для майбутніх поколінь.

Ось що, мої Брати, треба бачити, ту однодушність нації в її жертвовності, наше загальне об'єднання в терпінні, в жалобі і рівночасно в тій непереможній надії; ось на що треба подивитися, щоб оцінити як слід повагу нашої бельгійської батьківщини.

Першими ж представниками цієї моральної величі є наші воїни! Чекаючи на їх повернення і на той момент, коли вдячна Бельгія оплескуватиме живих і прославить тих, хто загинув на полі слави, збудуймо для них в наших душах вічний пам'ятник релігійної вдячності. Молімося за тих, яких вже немає. Не виключаймо нікого з нашого співчуття. Кров Христова пролялася за всіх. І за тих, що в чистилищі позбавляються решток своїх людських слабостей. У вашій силі є пришвидшити їх вхід до раю. Допоможіть бідним в їх нещасті, бідним, що соромляться своєї бідноти. Віддайте ваш надмір тим, які не мають найбільш необхідного. Беріть участь в богослужінні, яке щотижня відправляється у вашій парафіяльній церкві, в намірі наших полеглих воїнів, ведіть туди ваших дітей; приводьте їх до причастя і причащайтесь разом з ними.

Моліться рівно ж за тих, що у вогні на полі бою. Пригадайте собі, що в той час, як говорю до вас, серед них є такі, що вмирають: вічність стелиться перед ними. Згадаймо за них. Будемо просити для них святої смерті.

Наші вояки, – писав вчора один член французької Академії, – є нашими панами, нашими провідниками, учителями, судьями, нашою опорою і нашими справжніми друзями; будьмо гідні їх, наслідуймо їх; обіцяймо виконати не менше, ніж нам наказує наш обов'язок, бо ж вони незмінно виконують більше, ніж вони зобов'язані.

Хвилина визволення наближається, але ще не прийшла. Залишимо божественному Провидінню довершити наше національне виховання.

Молоді жінки і дівчата, хай спитаю вас чи розумієте ви вагу сучасної доби? На милість Божу, не будьте байдужі в час жалоби нашого рідного краю. Існують бо одяги і звичаї, що зневажають терпіння. Скромність буде все для вас авреолею і чеснотою; сьогодні вона щось більше, вона є патріотичним обов'язком! Пригадайте собі і ви злидні і терпеливість наших воїнів.

Переїміймося всі великим законом суворості життя. Патріот, якого я вже згадував, пише: "В якій мірі мусили б ми, що знаходимося у відносно легших умовах і в місцевостях, яким не загрожують бойові дії, як мусили б ми відмовляти собі, мусили б спростити своє життя, з більшою енергією опановувати себе, так як це, на свій лад, роблять наші воїни! Не сміємо дозволяти собі ані на хвилину розваг і відпочинку. Всі хвилини нашого життя мусимо присвячувати тій великій меті, за яку наші брати жертвують самі собою."

На фронті наші герої дають нам прекрасний і втішний образ нерозривного союзу, військового братерства, яке ніщо не в стані розірвати; наші ряди не такі суцільні і не зобов'язує нас така строга дисципліна, але mimo того ми мусимо старатися зберігати таку саму єдність, таку саму патріотичну згоду. Ми будемо шанувати те внутрішнє

перемир'я, до якого зобов'язує нас наша велика справа; лише вона одна має розпоряджатись нашими бойовими засобами. Якщо ж серед нас знайдуться нечесні, чи нещасливі, що не розуміють необхідності та краси цього національного закону і бажатимуть, безоглядно, підтримувати і розпалювати пристрасті, які в інший час нас ділять, то ми відвернемося від них і, не відповідаючи їм, залишимося вірні законові солідарності, побратимства, лояльного і щирого довір'я, які ми, навіть всупереч всім, заключили з ними під величним подувом війни.

Наступаюча річниця нашої незалежності мусить побачити нас відважнішими і більш об'єднаними, ніж коли-небудь. Коли в 1930 році ми згадуватимемо понурі роки 1914-1916, хай вони видадуться нам найбільше блискучими і величними (але при умові, що ми вже сьогодні зуміємо захотіти цього, найбільш щасливими і плідними роками нашої національної історії: 3 жертв – родиться світанок. Амінь."

ЧЕРЕЗ МУКИ ДО ВОСКРЕСІННЯ

В проповіді, яку далі наводимо, знаходимо зворушливий відклик до вічного, таємного зв'язку між терпінням і тріумфом, зусиллям і нагородою, вірою і спасенням, мукою й перемогою; до того таємного зв'язку, який, мов пригадку, тримає Мерсіє перед духовним зором пастви, щоб не охляла в опорі і не впала в зневіру, бачачи тріумф німців.

Перша неділя в тижні Св. Вервиці 1916.

"Так, іспит є довгий. Я чую, як ви щодня повторюєте це і немає нікого, я гадаю, хто не поділяв би вашого почуття.

І коли він скінчиться?

Одного дня, коли наш божественний Спаситель розповідав своїм апостолам про нещастя, що попереджуватимуть про кінець світа, про голод, пошесті, війни, землетруси, атмосферні збурення, слухачі спитали його: "Скажи нам, коли це буде?" (Єв. Мат. XXIV, 3), а божественний Спаситель відповів: "Ніхто не знає цього, навіть Син людський". (Єв. Мат. XXIV, 36). Іншими словами до завдання Сина Божого не належить відкрити це людству. І дійсно, вам не треба знати, чи світ триватиме ще тисячу років, десять тисяч чи десять мільйонів; ні те, чи ви умрете в молодості, чи в зрілому віці, чи в крайній старості; найважливішою річчю є те, щоб ви знали, що ви врятуєте вашу душу і що у всемогучих руках Творця маєте бути слухняним знаряддям, щоб славити Його Святе Ім'я, щоб повстало Царство Його, щоб була воля Його.

Господь говорить до нас зовні і з нутра. Зовні – через чудеса природи і через досвід, якого нас вчать випадки. В нашому нутрі говорить Він до нас через ніжний подих ласки Духа Святого. Голос природи є на загал гармонійний, супокійний, немов урочистий похід сонця в просторі, немов шум води, ріст збіжжя, повільна зміна пір року. Але часами є він могутній і грізний, як голос грому і вибух пороху, як зрив бурі, від якого тремтить земля і вулкани виригають лаву.

Історія має також свої мирні доби, доби зосередженої праці, господарських, мистецьких, інтелектуальних, цивілізаційних успіхів, але в певні хвилини пристрасті розгулюються, ненависть душить голос любові, смерть немов би тріумфує над життям... Але у всіх цих випадках це говорить Господь! Кожна історична доба – це сторінка в божественній книзі Провидіння. Ми пишемо цю сторінку, але це могутня і добродійна Воля Всемогучого тримає перо. Від нас залежить писати її золотими чи

кривавими літерами, але книга мусить бути написана. У вічності ми знайдемо цю книгу і тоді всі дізнаються, в якій мірі й як кожний з нас співпрацював в написанні її. Поки історія тече, книга зачинена і запечатана: божественний Агнець, що пролляв свою кров за наше спасення, сам один має можливість зламати сім печаток, якими запечатані її таємниці. Остання печатка зламається тоді, коли цей божественний Ісус, що зволив знизитися до нас і одягти нашу погану постать, щоб принести себе в жертву за нас, повернеться до нас у величі своєї слави, сидячи на хмарах, з Хрестом страшного Суду в руці, з своїм голосом, могутнішим за грім, промовить до кожного зі своїх сотворінь: Прийди благословенний Отцем моїм, і увійди в божественне Царство, яке я приготував тобі, або відійди, проклятий, до вічного вогню, який створив диявол для тих, що стали рабами його.

Це будуть останні голосні слова, що впадуть з уст Богочоловіка: слова вирішальні, безповоротні, які на віки вічні поставлять нас серед вибранців слави, або серед окаянних пекла... Чи ж ви, мої дорогі брати, думаєте про це і чи досить думаєте? Чи ви вмрете молодими, чи старими, чи в ліжку, чи на полі бою, далеко чи близько від наших найближчих – яке це все має значення? Чи дні вашого життя перейдуть тихенько коло укоханого домового вогнища, де повно добробуту, де ви будете оточені дружбою і повагою; або може будете жити в терпінню, в самотності, злиднях, або під тягарем приниження, недовіри, гніту. Що то все остаточно значить для вас? Щоб з вами не сталося, є у вас щось, що ніхто і ніщо не має змоги порушити – то є ваша душа. І ця душа, яка належить вам, яка є вашою, якої ви є господарем, вона зроблена, щоб насолоджуватися Богом, вона буде насолоджуватися Богом, коли ви цього захочете.

Наш Господь Ісус Христос дає нам в таємниці своєї смерті і свого безперервного Воскресіння в Святому Причасті, ключ до подій. Зі смерті родиться життя.

Війни не повинні б були заколочувати мир серед людства. Первісним наміром Провидіння було підпорядкувати пристрасті розумові, щоб вони ніколи не ставали на перешкоді згоді поміж родинами та народами. Але гріх прокинув цей блаженний намір. В наслідок гріха нелад увійшов до історії. Гордість, користолобство порушують рівновагу; покарання насилля, збройна оборона стали необхідні для повернення рівноваги. Війни стали неминучими, і доки існуватимуть на землі винуватці, які дозволяють, щоб пристрасть брала в них гору над розсудком, розсудок над божественною волею, – загальний пацифізм лишиться химерою.

Замало сказати: хотіти миру задля миру, миру за всяку ціну, бо це означало б з однаковою байдужістю приймати право і безправ'я, правду і брехню, це було би боягузством і безчестям. Великий артист завжди вміє зробити так, щоб суперечності знайшли розв'язку в гармонії. Під пензлем геніального майстра гидке, через контраст, розпливається в найвищій красі. Ось так божественне Провидіння, яке бажало лише добра, знаходить в таємницях своєї мудрості, засоби перетворити цей світ, збурений і загиджений через гріх наших прародичів, і через наші особисті злочини, в спасенний твір, що переходить в своїй величі і моральній досконалості, план його первісного образу.

Бог, що є всемогучий і найласкавіший не допустив би, каже св. Августин, найменшого лиха в своєму творі, якби не був на стільки могучий і ласкавий, щоб могли навіть з лиха видобути добро. І ви собі пригадайте, мої брати, що кожного року у Велику Суботу, оголошуючи Воскресіння Христа, Церква має право співати: "О так, гріх Адама був потрібен, щоб його могла перекреслити смерть Христа! О так, щаслива була та провина, що дарувала нам такого могучого Спаси!"

Жорстокі події, яких ми є свідками, ось вже два роки, є наслідком людських пристрастей, які ми мусимо оплакувати і проклинати. Але від нас залежить піднятися своїм розсудком і вірою до вищого і мудрішого розуміння наміру Провидіння. Яка б не була вона жахлива, мука нашого божественного Спасителя, була спасенна і спасенна для Нього, бо вона Йому заслужила його славне Воскресіння, Його Вознесіння, його панування над світом. Спасенна для нас, бо з того часу, "коли тільки ми з Ним терпимо, то для того, щоб прославитися з Ним" (Посл. до Римлян VIII, 17). Таке є, брати мої, основне розв'язання найістотніших проблем життя осіб і народів: мука перед Воскресінням, смерть, щоб прийти до життя, хрест, щоб увійти в славу.

Наскільки бельгійський народ збагне цю божественну науку, настільки він уважатиме ті два трагічні роки, які він перейшов, як підставу для пориву до могутньої будучності, до відновлення енергії, до палкішої віри в безмежні можливості, які має у розпорядженні християнська нація. Амінь."

НІ ЛАДУ, НІ МИРУ – БЕЗ СПРАВЕДЛИВОСТІ

В цій проповіді, Мерсіє, завжди вірний глибоко зрозумілій науці Церкви, проголошує засаду, що найвищим законом є закон справедливості та що жодне її порушення ніколи не освятить своєю повагою католицька Церква.

"І пізнаєте істину, й істина зробить вас вільними."

(Єванг. Іоанна VIII, 32).

"Мої дорогі брати! Останні чотири чи п'ять тижнів, які я пережив, можливо найбільш болючі в моєму житті, найсумніші за час мого єпископського правління.

Батьки і матері родин, що зібралися тут навколо катедри, зрозуміють мене. Єпископ це духовний батько; св. Павло називає єпископство матір'ю. А ось я побачив сотні з моєї пастви в небезпеці і в сльозах. Протягом трьох днів, в останню неділю, понеділок і вівторок я обійшов місцевості, де найкращих працівників моєї дієцезії силоміць відправлено на вигнання. Я заходив до більш, як сотні хат, які знайшов на половину порожніми. Господаря не було, діти лишилися сиротами, сестри сиділи непорушно, зі згаслими очима, коло своїх машинок для шиття; похмура мовчанка панувала в хатах. Можна було подумати, що в домі небіжчик. Але вистачало нам звернутися до матерів зі словами потіхи, як вибухали: плач, стогін, гнів, хоч рівночасно продиралася гордість. Спогад про ці роздираючі душу сцени не полишає мене більше. Я хотів би піти до Антверпену, всюди, де можна знов бути свідком тих сцен терпіння, які треба полегшити, сльози, які треба осушити, серця, які треба заспокоїти. Але я не можу, мої сили і час зраджують мою добру волю.

І тому, мої дорогі брати, я подумав, що я прийду до вас, що знаходитесь в самому серці моєї дієцезії і цілої країни. Ви поширите мої думки, ви станете посередниками моїх почувань. Вірний привітові, який уживають єпископи: хай мир буде з вами, я приношу до вас слово миру. Але мир є можливий в ладі, а лад будується на справедливості й милосерді. Ми бажаємо ладу, і з огляду на це ми просили вас від першого дня не ставити активного опору німецькій владі і зносити без спротиву приписи, які не перечать ані вашому християнському сумлінню, ані нашій патріотичній гідності. Але німецька влада також мусить стреміти до ладу, себто поважати наші права і власні зобов'язання. Людина має право на свободу своєї праці. Вона має право на свій дім. Вона має право служити своєму рідному краю. Приписи,

які порушують ці права, не мають в'язати сумління.

Я вам це кажу, мої брати, без ненависті, ані думки про кару. Я вам кажу це тому, як учень Христа і служитель Євангелії, я зобов'язаний говорити вам правду. Я був би негідний єпископського персня, якого мені Церква вложила на палець. Ані цього хреста, яким вона оздобила мою грудь, якби під впливом людського почуття, я боявся б проголосити, що порушене право не є правом, що несправедливість, яка спирається на силу, залишиться несправедливістю. Лад вимагає справедливості; він вимагає рівно ж милосердя.

Милосердя – це єдність. А єдність в людини – закон його життя, в трьох ділянках цього життя, в яких природа і віра кажуть йому родитися і рости: в родині, рідному краї, християнському суспільстві.

Людина належить до своєї родини — чоловік до своєї жінки, юнак до своїх батьків, батько до своїх дітей. Людина належить до свого рідного краю, соціальні класи мусять взаємно підтримувати себе в національній солідарності.

Християнин належить до своєї дієцезії, він є зв'язаний зі своєю матір'ю, католицькою Церквою, через свого єпископа. І тому, брати мої, в нинішню годину серця ваших єпископів розбиті. Бо вони бачили, як тисячі їх синів вирвано з-під їхньої опіки. Як тих овечок, що блукають без пастиря, женуть їх в невідоме, де вони віддані в жертву самоті, безсилому гнівові, а може розпачу.

Ми благаємо уклінно за посередництвом Найсвятішої Діви Марії, в Господа, що панує на небесах і від якого залежні всі потуги, щоб вернув нам скоро наших полонених співробітників, щоб схоронив нам в цілості наші вогнища, в очікуванні того дня, коли ми всі зможемо в мирі, який принесе нам перемога, злучитися навколо тріумфуючого Престолу Матері Визволительки.

Будьте відважні, мої брати, шануйте науку Христову, будьте вірні рідному краєві – Бельгії! Амінь."

СНАГА ДУШІ

В цій проповіді знаходимо міркування про потребу: не плутати втечу від обов'язку з поміркованістю, а зречення своїх прав – зі скромністю. Зберегти сильну душу – найвища чеснота християнина в тому тяжкому терпінні, яке заподіяла Бельгії Німеччина.

"В кожному разі не вільно ототожнювати лагідність з утечею перед обов'язком, ані поміркованість з відмовою від своїх прав. На допомогу лагідності приходить терпеливість, чеснота, яка являється одним зі складників душевної снаги. Коли ми зустрічаємо в комітетах, чи то постачання, чи інших, людей, що з насміхом, а часто зарозуміло ставляться до своїх підвладних, то рівночасно бачимо, як часто ті самі люди, з прокльонами уступають своїм противникам, мовчки ображаються і зрештою покидають свою працю, полишаючи противникові вільне поле. Їм бракує холодної крові та сміливості. Чи справа йде про науку, добродійність, чи релігію, обороняйте без жодної слабості, послідовно душу дітей, вигоду бідняків, права католицьких родин. Справжня снага себе в чині проявляє. Спокійно, не уступаючи ні в чому, опирайтеся на ваше право. Інтереси, які ви обороняєте, не ваші особисті, лише інтереси Бога і його Церкви; ви не маєте права залишити їх оборони. Будьте тихі і

скромні у вашому серці, але не будьте боязливі, ані трусливі, будьте відважні.

Однією, з глибших причин відносної безплідності життя численних людей, є те, що вірні і священники, не можуть усвідомити собі ті можливості добра, якими розпоряджається християнська душа і священнича ревність. Не ототожнюйте пиху з відвагою, ані малодушність з скромністю. Св. Павло сказав: "Бо достойний не той, хто сам себе хвалить, але той, кого хвалить Господь. ". (II, Посл. до Кор., X, 18). Бог показує вам свою ласку, даючи вам змогу жити в найбільше трагічній добі нашої історії. Гартуйте отже вашу мужню душу. Відвагу, як і всі інші чесноти, треба плекати і розвивати через вправу. На вас лежить тяжка відповідальність. Хай вона не лякає вас. Коли Господь – каже один англійський письменник – навантажує на когось тягар вагою в 10 фунтів, Він рівночасно дає йому силу не зігнутихся і під 20 фунтами. Найголовніше, щоб ви у ваших ділах підпорядкували себе Господові. Тоді рука Божа допоможе вам в кожную хвилину бути на висоті вашого завдання. Амінь."

МИЛОСЕРДЯ ДО ПРОТИВНИКА

Ця проповідь – це архитвір глибокодумного і проникливого розмірковування на теми, що вічно хвилювали і хвилюватимуть сумління людини; на теми ненависті і милосердя, пристрасті і розваги, війни і миру, чесноти гріха.

"Лагідність і покора, терпеливість і відвага – всі вони коріняться в милосерді. За прикладом св. Франсуа з Саль, наслідувача св. апостола Павла, беріть всю вашу силу в милосерді. Будьте всім для всіх. Зокрема приписи милосердя мають тепер зробити правильним наше відношення до тих, що стали нашими ворогами; до деяких наших співгромадян, занадто користолобних, що компрометують загальну єдність; зрештою до нашого рідного краю.

Закордонні католики, що не знайшли в своєму серці жодного осуду для німецьких військ, коли вони карали наше невинне населення в різних містах, коли розстрілювали наших священників, палили наші безборонні міста і села; католики, що пропагували в себе, або казали пропагувати брехню, що мала виправдати злочинців і робила з жертв винуватих; ці католики, що вже більше трьох років, схрестивши руки, зі спокоєм і закритими устами придивляються до мук народу, що був колись їх другом і що ніколи не бажав Німеччині нічого крім добра: тепер ті самі католики співають патетичні гімни в честь християнського братерства, за те, щоб забули минуле, на користь миру.

Існують певні неясності в тому, як ми маємо ставитися до ворогів нашого бельгійського рідного краю з погляду милосердя і справедливості. Тому треба пригадати кілька точок з науки св. Томи з Аквіну, цього найбільшого вченого християнської філософії та теології. В людському серці існують два глибокі нахили – один до насолоди, другий до гніву. Перший ґрунтується на посіданні якогось добра; насолода – це наслідок цього посідання.

В основі другого лежить бажання віддалити від себе лихо, або повстати проти цього лиха, коли воно звалиться на нас. Обидва ці нахили ми зустрічаємо як в тварини, так і в нас. У тварини в стані потреби і пристрасті, в нас рівночасно в стані потреби і пристрасті, а також в стані розумового нахилу. Стремління до насолоди не входить в питання, яке нас тут цікавить; в тому випадку цікавить нас нахил до гніву і відплати й як стан потреби чи пристрасті, і як вияв розумної волі. Св. Тома означає гнів, як

жадобу помсти. Як же ж треба її осуджувати з точки зору моральності? Вона може бути добра або зла, відповідає св. Тома. Може зродити чеснотливий чин або гріховний, відповідно до того, чи ціль нашого бажання помсти справедлива чи ні.

Бажати помсти за лихо, з поваги до ладу і справедливості, це вчинок чеснотливий. Хотіти в такий спосіб направити моральне лихо в межі права, це значить повстати проти лиха, виконати діло ревності, вчинити добре.

Але в безладі стреміти до помсти, чи то так, щоб ця помста виходила поза межі права, або так, щоб вона в першу чергу хотіла покарати винуватого, а знищення самого лиха відсувала на другий план; це значить чинити погано: бо в тому останньому разі ціль помсти є терпіння ближнього.

А як же ж треба осуджувати наявність пристрасті в цьому гнівному бажанні помсти? Чи мораль вимагає, щоб бажання помститися злу було цілком безпристрасним? Ні, відповідає св. Тома, навпаки. Щоправда, пристрасть небезпечна в ту хвилину, коли людина мусить оцінити моральність вчинку, на який вона намірилася; бо тоді дійсно ця пристрасть може затемнити ясність нашого осуду. Але від тієї хвилини, коли справедливість певного караючого вчинку є для нас ясна, як рівно ж моральність цієї кари, пристрасть в гніві стає помічною силою волі, вона прискорює і зміцнює виконання справедливості. Пристрасті, що відповідають одному цьому завданню, каже св. Тома, корисні для чесноти...

Пристосувати ці засади до нашого сьогоднішнього стану дуже легко. Безправність, порушення нейтральності нашого краю, очевидні, до того ж у цьому призналися винуватці. Зневаги наших прав, починаючи від днів нападу на нашу землю, аж по нинішній день не можна оспорювати. Протиставлення отже цьому безправ'ю є очевидним правом, а для тих, що мають до того засоби, є обов'язком. Хотіти того, щоб цей обов'язок було виконано, щоб лад було відновлено, щоб ті, що спричинилися до цього неладу, були покарані і позбавлені можливості шкодити; стреміти до того, щоб мирні люди могли жити в спокої, щоб останнє слово пролунало на славу права й Бога справедливості; хотіти всього того з всією снагою нашої волі і з всім пристрасним запалом, на який лише здібна наша людська природа – все те відповідає вимогам справедливості, це означає чеснотливий чин.

Це ж ненависть, можна почути зауваження, а чи ж милосердя виключає ненависть? Так, певно, милосердя виключає ненависть; ненависть протилежна милосердю; вони виключають одна одну, як вода і вогонь, неможливо, щоб милосердя і ненависть існували в одній особі. Але, що це значить ненавидіти? Це значить бажати комусь лиха задля лиха; це значить бажати, щоб ближній терпів для самого терпіння; іншими словами – це значить зробити собі ціль з того терпіння, на якому воля наша з задоволенням зупинилась би. Така душевна настанова була б дуже негідною. Інша справа бажати завдати фізичний біль тому, хто вчинив безправ'я і далі стоїть при ньому, бажати цього терпіння, не як самоціль, але як засіб, на користь вищої моральної мети; хотіти, щоб винуватий потерпів задля того, щоб це терпіння направило його душу, щоб він відмовився від свого злочину, це не значить ненавидіти його, навпаки, це значить його розумно любити.

"...Говорить Господь Бог, не хочу смерті грішника, але щоб грішник ухилився від шляху свого і живий був." (Кн. Езек., XXXIII, 11). Ми наслідуємо нашого Бога: ми не бажаємо нашим ворогам, щоб їх виключили з Раю, ми хочемо, щоб вони були гідні увійти до нього. Хто міцно любить, той карає міцно, каже поговорка.

Чеснота знаходиться в справедливій середині. Тому, що бажання відплати за зло є чеснотою. Св. Тома оцінює його, як окрему чесноту, що доповняє в кожному з нас вроджену нам відразу до всього, шкідливого для нас, змушує йому запобігти. Образа, яка нам грозить, штовхає нас до помсти, коли ця образа сталася. Що ви сказали би до того, хто, під прикриттям чоловіколюбності, захотів би зачинити всі в'язниці і скасувати карний кодекс?

Збірний злочин колективу, який гвалтує права іншого, без порівняння важчий, ніж злочин людини, яку громада посилає на шибеницю, або на гільйотину. Ми розуміємо того, хто має сумніви в справедливості своєї справи і тому хоче бачити у війні лише щось гідне жалю чи огиди. Але для нас війна – це лише засіб змусити поважати честь, до того, щоб право запанувало, щоб піднести на височінь правду і культ Бога, який є наша Істина. І ось тому війна має в собі стільки величі й оправдує стільки жертв. Не змішуйте отже ненависті, що є злочином, з жадобою справедливої відплати, що є чеснотою.

Ненависть черпає в собі натхнення з руїнницького інстинкту. Чеснота відплати одушевляється милосердям. Відплата відкриває перед нею шлях, виганяючи з серця страх. Король, уряд нарід Бельгії пізнали цю відвагу о півночі 2 серпня 1914 року, коли вони мусіли поставити чоло безоглядності військового велетня, що напав на нас. Без страху бачить праведна душа свій обов'язок. Образа, нанесену правді, справедливості, Богові, вона уважає за образу себе; небезпека, в якій опинилися її брати, стає її власною небезпекою; спалахує полум'я подвійної любові – до Бога і до людства; вона постановляє принести себе в жертву: бо все є краще, ані ж зректися в безчесті.

Ревність і милосердя запалали. І на цей величний чин милосердя бельгійський народ погодився і далі вірний йому; всі його сльози, сили, майно і кров не видаються йому занадто великою заплаатою за перемогу права і збереження своєї незалежності.

Мені можуть відповісти: ви покликаєтеся на стисле право і ми вас розуміємо; але ж можна подивитися на справу під іншим кутом зору, так, як цього вимагає християнська досконалість. Чи ж не є більш досконалим віддати добром за зло? Хіба християнин не мусить вміти вибачати? Віддати добром за зло, хай буде, але якби йшлося тут лише про індивідуальні злочини, заподіяні в тайні. Але в дійсності, скажіть нам, дорогі брати, в парафіях ваших деканатів сотні домів зруйновані, знищені, спалені; недостає багатьох людей, вони або військові полонені, або цивільні заручники. І хіба для помсти за ці особисті терпіння, ваш народ вимагає справедливості? На підставі мого, я гадаю і вашого досвіду, я смію сказати: "Ні! То ж образа, заподіяна нації, викликала таке загальне обурення і вимагає виправлення. Замахи на суспільний лад не сміють лишитися безкарними. Володар, який весь час уласкавлює злочинців, сам порушує тим громадську безпеку. Народи, що вибачатимуть несправедливість, не були б гідні свободи. Так, певно, Євангеліє каже вибачати, але Церква знає, під якою умовою може бути це вибачення зроблене. Наслідуймо ж її. Вона вимагає від винуватця, щоб він покався в своєму гріху, вимагає каяття й обіцянки більше не грішити; оскільки ж допустив несправедливість, вимагає обіцянки виправити наслідки свого проступку; вимагає покути, що вповні відповідатиме терпінням, які винуватий спричинив іншим. З хвилиною, коли наші вороги виконають ці умови, година милосердя настане для них.

Деякі чулі душі хвилюються деколи, згадуючи слова Євангелія: "А хто вдарить тебе в праву щоку твою, повернися до нього й другою" (від Мат. V, 39). Але коли ви

хочете добре зрозуміти зміст цієї євангельської поради, придивіться, каже св. Августин, до прикладу, що його дав нам сам Господь. В той час, як наш божественний Господь мусив відбувати переслухання в Каяфи, один з старшин осмілився вдарити його в лице. Наш лагідний Спаситель не відповів: "Ось моя друга щока". Він натомість протиставив винуватцеві таку дилему: "Якщо я зле сказав, то докажи це; коли ж я говорив добре, то чому ти б'єш мене?" Апостол св. Павло рівно ж, як це нотує св. Августин, дістав привселюдно потиличник з наказу первосвященника Ананії. Чи обвинувачений прийняв цей потиличник мовчки? Ні! Він відповів: "Бог буде тебе бити, стіно побілена! Ти сидиш, щоб судити за законом, і, всупереч законові, наказуєш бити мене." (Діян. Ап. XXIII, 3-5). До своєї відповіді, додав отже апостол ще тонку і гризучу іронію. Отже не можна дослівно розуміти слів Євангелія. Воно хоче ними сказати, що треба завжди вміти панувати над собою, зберігати внутрішній спокій. Що ж до зовнішньої поведінки, то вона має залежати від обставин. Мудра доброзичливість до ближнього наказує нам часто бути суворим до нього. Треба вміти направити його, навіть всупереч йому самому, і мати на увазі не його вигоди, але його дійсну потребу.

Зрештою останнє питання. Чи можна духовенству брати участь в конфліктах, які породжує війна? Чи не виключним завданням єпископа і його священників дбати про духовні потреби вірних? Церква не є невидима спільнота чистих духів. Вірні мають потреби і небезпеки душевні і тілесні, як минуші, так і вічні. Опіка пасторів мусить охоплювати всі ті потреби їхніх вірних. Послухайте ще раз св. Тому з Аквіну: "Пастирі Церкви не можуть обмежуватися протидіянням вовкам, що духовно нищать їх паству; вони рівно ж мусять протиставитися грабіжникам і тиранам, які завдають тим, хто є в їх опіці, тілесні терпіння. Це не означає, що представники церковного авторитету мають самі братися за матеріальну зброю, але вони мають вживати свою духовну зброю – себто давати винуватим спасенні перестороги, гаряче молитися, карою, виклинаючи заїлих бунтарів. Непорозуміння, зв'язані з обов'язком милосердя до ворога, які ми хочемо тут вияснити, мають своїм джерелом неоднакове розуміння самого поняття милосердя.

Строго беручи, існує лише одна чеснота: любов до Бога, задля Нього самого і любов до ближнього з любові до Бога.

Християнин має бути здержливий, відважний, справедливий, розумний, але з милосердя; він має вірити в Бога, сподіватися на Бога, але через милосердя. Милосердя – це одинокі джерело натхнення і керівник всього морального і релігійного життя. Немає християнської справедливості без милосердя. Немає милосердя без справедливості. А тому, що справедлива відплата є частиною чесноти справедливості, тому немає милосердя без справедливої відплати. Той, хто під претекстом героїзму в милосерді, закриває очі на несправедливість, дозволяє безкарність злочинів ворога тому, що той є ворогом, той не розуміє необхідності всеобіймаючого впливу милосердя на організацію морального життя, як суспільного, так і особистого, християнського людства.

Дозволяти, або робити вигляд, що не бачимо всіх вибриків зіпсованої дитини, це не значить любити її, а лише псувати. Не вільно псувати ані ваших друзів, ані ваших недругів. Милосердя однакове, але способи його застосування міняються в залежності від предмету. Любити душу праведника – це бажати йому далі бути праведником, любити душу грішника – означає бажати його навернення. Наслідуймо нашу Матір св. Церкву! У Велику П'ятницю вона молиться за своїх вірних дітей, вона молиться рівно ж за єретиків, за нащадків народу боговбивці, за поган: але для одних вона просить

святості і досконалості; для інших вона бажає, щоб вони покалися і відкрили очі на світло правди.

Проповідники і духовні провідники – при цій нагоді варто це пригадати – легковажать занадто цим законом про зв'язок християнських чеснот в плетиві життя. Звідси повстають ці поламані душі, що розуміють добро лише в частковому вигляді або девоцькі душі, – світ їх називає лицемірами, що вправляються в милосерді до Бога, в формі обрядових вправ, але не роблять з тієї головної чесноти суті своєї моралі.

Людина, яка творить добро, повинна творити його добре! Амінь."

ПРО МОРАЛЬНУ ВЕЛИЧ НАЦІЇ

1917 рік, день визволення Бельгії наближається. Кардинал ще раз підносить свій шляхетний голос, щоб скартати негідників і загартувати мужніх.

Неділя 11 лютого, свято появи Богоматері з Люрду.

"Чи потрібно ще проповідувати вам про потребу відваги?

І коли я кажу "ви", я згадую з певністю відразу постійних товаришів наших по нещастю, але думка моя лине також поза межі наших окупованих провінцій, до наших вигнанців, наших полонених, засланих і до наших вояків! Брати наші з армії, це від вас, в першу чергу, черпаємо нашу відвагу.

Рівно ж ті, що на вигнанні несуть мовчки тягар самотності, служать так добре як можуть бельгійській батьківщині.

Ми чули могутній голос жінок і матерів; крізь сльози благають вони Господа підтримати їх чоловіків і синів, яких силоміць вивезли до ворожих фабрик, в їх відвазі і вірності своїй честі. Ми чули як ці юнаки перед своїм від'їздом, збирали всю свою силу, щоб підбадьорити своїх товаришів, або щоб заспівати національний гімн.

І хіба після цього всім треба вам ще проповідувати відвагу? З певністю, в картині, яку я змалював перед вами трапляються тіні. Поміж нашими були випадки слабості, що змушували нас соромитися. Я не маю тут на увазі, хай мене добре зрозуміють, горстки робітників, що виснажені злиднями, скостенілі від холоду, або потовчені ударами, зрештою видали зі своїх уст слова покори. Людська енергія має свої межі. Я натомість мушу, з жалем, вказати тих кілька зрадників, що пропонують себе на вигідну працю донощиків, куртизанок, або тих кількох негідників, що безсоромно спекулюють на злиднях своїх співгромадян. На щастя, в світлі історії, ці плями зникнуть і для виховання поколінь, які прийдуть, лишиться величаве видовище як семимільйонний народ в спільному пориві 2 серпня, не допустив ні на хвилину порушити свою честь. Більше того, цей народ, протягом тридцяти місяців все зростаючого морального і фізичного терпіння, на полях бою, в цивільних і військових в'язницях, на вигнанні, під залізним чужим пануванням, він завжди вміє опанувати себе і ще ані одного разу не допустив себе до того, щоб сказати: цього забагато, досить!...

В нашій молодості наші вчителі казали нам, і то цілком слушно, поважати Леоніда з його трьомастими спартанцями, що дали себе знищити під Фермопілами персам, замість того, щоб шукати порятунку в можливій втечі. Вчителі одушевляли

нас прикладом шестисот смільчаків з краю Франшімон, які після того, як вони через ніч наражуючи свою свободу і життя, перейшли табори військ Людовика XI і Карла Смільового, загинули всі під час божевільного наступу, після розпачливого спротиву. Ці, що вчитимуть завтрашнє бельгійське покоління, матимуть нагоду наводити інші приклади військового героїзму і патріотизму. І чи не можемо ми сподіватися, що рівно ж наше покоління збереже назавжди згадку про єдність, якої воно сьогодні є діяльним учасником? В Ім'я Отця і Сина, і Святого Духа. Амінь."

Є душі, які своєю надлюдською силою, своїм надлюдським внутрішнім горінням, притягають до себе інших, перетоплюють їх в своєму вогні, надають їм – аморфній доти масі – гарт і форму, мов коваль залізу.

Таку вдачу мав покійний кардинал Мерсіє – одна з найбільш блискучих постатей світової історії.

Коли після страшних іспитів долі, бельгійський народ вийшов незламним морально, скріпленим в почутті гордості за себе, як за націю – велика частина заслуги за це припадає тому великому пастиреві і патріоту, якому присвячена ця книжка.